

raad
landelijk
gebied

Jaarverslag 2007

Werkprogramma 2008

Jaarverslag 2007
Werkprogramma 2008

Voorwoord	5
1 2007 in vogelvlucht	7
• Taak en werkwijze	8
• Discussie toekomst Raad voor het Landelijk Gebied	10
• Reactie op beleidsprogramma Kabinet Balkenende IV	11
• Communicatie	12
• Samenwerking met andere adviesraden	16
• Internationale ontwikkelingen	17
2 Adviezen 2007	19
• Het megabedrijf gewogen, advies aan de Tweede Kamer over megabedrijven in de intensieve veehouderij	21
• Verbinden en verknopen, advies over integrale langetermijnvisie Randstad 2040	22
• Kaders zo helder als water, advies over de rijksrol bij zoetwatervoorziening voor de landbouw in de verziltende Delta	24
• De mythologie van onteigening, advies over de inzet van onteigening voor de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur	26
• Nederland en het Europees beleid voor landbouw en het landelijk gebied (deel 1): Bedrijfstoelagen, advies over het systeem van bedrijfstoelagen (deel 2) Publieke belangen centraal, advies over de lange termijn van het GLB	28
• Gezondheid en natuur verbinden, advies over de inzet van natuur voor gezondheid	30
• Samen of apart, advies over de ontwikkeling van een agrarische Hoofdstructuur (AHS)	32
• Achter open deuren, advies over de rol van de provincie bij gebiedsontwikkeling	33
• Duurzame ontwikkeling van het potentieel van de zee, advies over het geïntegreerd maritiem beleid in Europa en Nederland	35
• Van uitzonderlijke en universele betekenis, advies over de Nederlandse inzet voor het Werelderfgoed	37
• Extra inzet voor de Zuidvleugel!, advies over het programma Zuidvleugel	39

3 Werkprogramma 2008	41
• Rond de tafel, advies over en voor voedselkwaliteit	45
• Energie van eigen bodem, advies over regionale kansen voor biomassa	46
• Groen opgroeien, advies over meer samenhang in groen jeugdbeleid	47
• Ondernemend in het groen, advies over de rol van het privaat initiatief bij groen ontwikkeling in landelijk en stedelijk gebied	48
• Multiculturaliteit, leefstijlen en demografische ontwikkelingen en het platteland	49
• De betekenis van klimaatverandering voor natuur	50
• Benutten van private betrokkenheid en private financiering bij natuur en landschap	51
• Diertransport en dierenwelzijn	52
• Eiwittransitie	52

Bijlagen	53
1 Samenstelling raad en bureau van de raad	54
2 Publicaties 2007-2008	56

Kiezen voor verbinding

• De raad heeft in 2007 dertien uitgangspunten geformuleerd ter beoordeling van ontwikkelingen in het landelijk gebied.
Op de rechterpagina's in de blauwe kolom vanaf pagina 9.

Het is natuurlijk een vorm van preken voor eigen parochie of steken van pluimen op eigen hoed, maar wie onbevangen kennisneemt van de adviezen die de Raad in het tweede werkjaar van de huidige zittingsperiode uitbracht of voorbereidde, kan niet met goed fatsoen heenkomen met de vaststelling, dat zo'n Raad in feite overbodig is en kan verdwijnen, dan wel opgaan in een veel abstracter orgaan als een Raad voor de leefomgeving. Specifiek op het landelijk gebied gerichte onderwerpen zoals natuur en gezondheid, jeugd en groen, voedselkwaliteit, biomassa en het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid die in 2007 bij onze Raad aan de orde kwamen, zouden in zo'n nieuwe constellatie niet meer aan bod komen. Het is immers een vaststaand feit dat het rood per definitie overheerst over het groen. Dat het dat niet kan doen over het blauw is omdat we anders domweg zouden verdrinken.

De Eerste Kamer alsmede vooraanstaanden als Tjeenk Willink en Van den Donk wezen eveneens op de weinig doordachte voorstellen over het adviesstelsel. Het weerhield de Raad en het secretariaat van de Raad er in ieder geval niet van zich con amore en enthousiast op het advieswerk te blijven richten. Het resultaat ligt nu voor in de vorm van dit jaarverslag.

Gewezen mag in dit verband nog worden op twee belangrijke en interessante aspecten. Ten eerste steken bureau en Raad veel energie in de (wijze van) voorbereiding van de adviezen. Zo worden tevoren panels met deskundigen opgezet, gesprekken gevoerd met wie thans als 'stakeholder' worden aangeduid, onderzoeksopdrachten uitgezet en communicatiestrategieën bedacht, hetgeen leidt naar het tweede aspect: niet alleen wordt per advies gezocht naar de meest geëigende vormgeving (film, kalender, boekje, fotoserie, e.d.), maar ook wordt expliciet aandacht gegeven aan het bevorderen van de doorwerking van een advies. Zo werd bijvoorbeeld een aantal provincies bezocht of werd overleg gevoerd met de vaste kamercommissie van LNV. Ook worden toelichtingen gegeven door de respectieve raadsleden of wordt rond de aanbieding van een advies een (klein) symposium gehouden.

Al met al bestaat er naar onze overtuiging geen enkele objectieve aanleiding voor de overheid om afstand te doen van een onafhankelijke, goedkope en kwaliteitsvolle adviseringsmethode van strategische aard als thans voorhanden is in de vorm van raden als de RLG. Als ze niet bestonden, zouden ze moeten worden uitgevonden!

P.C.E. van Wijmen
voorzitter RLG

2007 in vogelvlucht

hoofdstuk 1

2007 in vogelvlucht

1

Taak en werkwijze

Taak

De Raad voor het Landelijk Gebied adviseert, gevraagd en ongevraagd, de regering en de beide Kamers van de Staten-Generaal op hoofdlijnen van beleid. De raad richt zich op strategische adviezen op de lange en middellange termijn en incidenteel op actuele zaken op korte termijn. Het werkkterrein betreft het hele beleidsveld van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

De raad vat zijn taak ruim op. Zijn advisering richt zich naast landbouw, natuur en voedselkwaliteit ook op recreatie, en met landbouw samenhangende bedrijvigheid in en om stedelijke gebieden. In zijn adviezen geeft de raad de mens - als vormgever, beheerder, gebruiker en bezoeker van het landelijk gebied - een belangrijke plaats.

Dit jaarverslag is het derde verslag uit de derde zittingsperiode van de raad.

Adviesopdracht van de Raad voor het Landelijk Gebied

"De regering en de beide kamers der Staten-Generaal adviseren over strategische beleidsvraagstukken ten aanzien van de functies landbouw, natuur, bos en landschap, openluchtrecreatie en visserij van het landelijk gebied, alsmede strategische vraagstukken die verband houden met dan wel van invloed zijn op die functies, al dan niet in onderlinge samenhang."

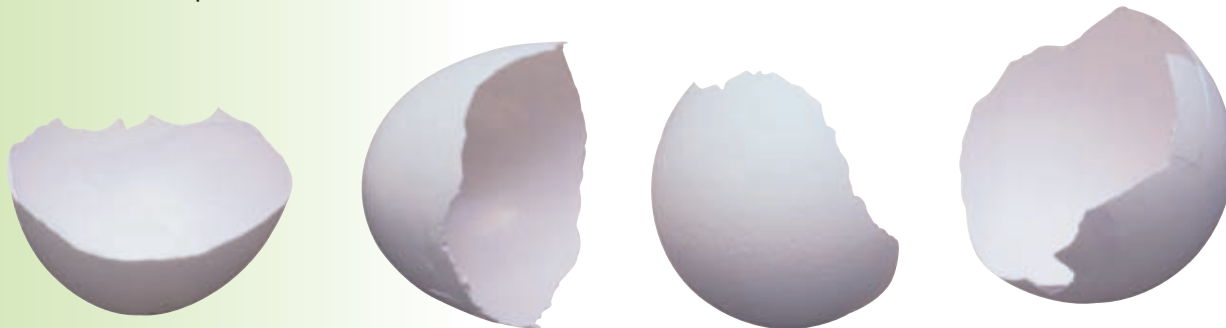

Werkwijze

De raad komt maandelijks plenair bijeen, deze bijeenkomsten vormen het hart van het raadswerk: lijnen voor de te ontwikkelen adviezen worden uitgezet, het werkprogramma en de adviesvoorbereidingen besproken, de conceptadviezen bediscussieerd en vastgesteld.

De raad speelt zelf een centrale rol bij de adviesvoorbereiding. De raad kent geen vaste commissies, onderraden of dagelijks bestuur. Voor ieder adviesonderwerp stelt de raad een werkgroep van raadsleden samen, aangevuld met externe deskundigen. Deze groep, ondersteund door één of twee medewerkers van het bureau van de raad, bereidt de totstandkoming van het advies voor. De raad past hierbij verschillende vormen van externe oriëntatie toe, afhankelijk van het adviesonderwerp. Vormen die de raad hanteert om inzichten, standpunten en informatie te vergaren zijn: interviews, werkbezoeken, workshops, discussiebijeenkomsten, expert meetings, rondetafelgesprekken, literatuurstudie, uitbesteding van onderzoek, etc. Het bureau van de raad vervult een belangrijke rol bij het organiseren en coördineren van deze activiteiten en bij het inpassen en integreren van de uitkomsten in het advies. Het bureau van de raad vervult een belangrijke rol bij het organiseren en coördineren van deze activiteiten en bij het inpassen en integreren van de uitkomsten in het advies.

De raad positioneert zichzelf als schakel tussen maatschappij en overheid en wil met zijn onafhankelijke adviezen beleidsmakers perspectieven bieden en impuls geven aan maatschappelijke discussies en publiek debat. Met de werkgroep 'strategisch agenderen' die de raad bij zijn aantreden heeft ingesteld, stelt de raad zich ten doel zijn jaarlijkse werkprogramma te voeden en agenda's van andere partijen te beïnvloeden. Natuurlijke vormen voor de wederzijdse beïnvloeding zijn de debatten, gesprekken, expertmeetings en workshops die de raad organiseert gedurende de totstandkoming en presentaties van zijn adviezen. Om 'buiten' naar 'binnen' te halen nodigt de raad tijdens zijn maandelijkse vergadering gastsprekers uit om van gedachten te wisselen over actuele (advies)onderwerpen, vergadert de raad regelmatig op locatie en gaat op werkbezoek. Deze open houding en werkwijze van de raad stimuleren de dialoog met beleidsmakers en maatschappelijke organisaties en draagt bij aan de dynamiek in agendering en prioritering van adviesonderwerpen.

Kiezen voor verbinding

Dertien uitgangspunten

De raad heeft in 2007 dertien uitgangspunten geformuleerd ter beoordeling van ontwikkelingen in het landelijk gebied. De raad wil aan de discussies en besluitvorming bijdragen door spanningen zichtbaar te maken en opties hoe daarmee om te gaan in debat te brengen. Deze punten, getiteld 'Kiezen voor verbinding' geven aan over welke thema's de raad debat nodig vindt en hoe hij deze onderwerpen benadert.

Nederland: een rijk landelijk gebied

Nederland beschikt in weerwil van zijn kleine oppervlak en dichte bevolking over een indrukwekkend en gevarieerd landelijk gebied. Uit dat gebied putten wij essentiële waarden voor onze gezondheid, sociale samenhang, economie en identiteit. Voor onze gezondheid biedt het landelijk gebied ruimte om te bewegen, te recreëren, natuur te beleven en verantwoord voedsel te produceren. Samen verantwoordelijkheid dragen voor het beheer van het landelijk gebied bevordert sociale samenhang. Wonen en werken in een aangename leefomgeving is van toenemend economisch belang. Het landschap, de verscheidenheid aan planten en dieren en de zichtbaarheid van onze geschiedenis, vormen het aanzien van ons land, onze identiteit.

Deze waarden hebben intrinsieke betekenis en worden bovendien maatschappelijk en economisch benut. Daarbij treden onontkoombaar spanningen op tussen gebruik en verbruik, welzijn en welvaart, belevingswaarde en gebruikswaarde, kwaliteit en geld.

Dreigende nivellering en vershraling

Deze spanningen zijn veelvuldig en divers. Aanleg van woonwijken en industrieterreinen zonder respect voor de omgeving vermindert de kansen om te genieten van landschap, rust en ruimte. De nadruk op lage kosten bij voedselproductie remt de mogelijkheden om op maatschappelijk verantwoorde wijze voedsel te produceren door rekening te houden met leefomgeving en dierenwelzijn. De vershraling van ecologische samenhang door versnippering vormt samen met onder meer vervuiling een bedreiging voor flora en fauna. Als gevolg van concurrerende maatschappelijke prioriteiten lijken de benodigde investeringen in aanleg en beheer van natuurgebieden moeilijk op te brengen. Ook de mogelijkheden om boeren meer te laten functioneren als beheerders van het cultuurlandschap worden door financiële mogelijkheden, maar ook door Europese

2007 in vogelvlucht

hoofdstuk 1

Discussie toekomst Raad voor het Landelijk Gebied

In de Nota Vernieuwing Rijksdienst van minister Ter Horst stelt de regering voor de huidige adviesraden te clusteren tot vijf beleidsclusters om tot een meer integrale advisering te komen. Voor de Raad voor het Landelijk Gebied zou dit een opgaan betekenen in een nieuw te vormen 'raad voor de leefomgeving' samen met de VROM-raad en de Raad voor Verkeer en Waterstaat. Dit voorstel heeft geleid tot een brede discussie over de toekomst van de advies- en kennisinfrastructuur.

In november 2007 vond een hoorzitting plaats van de vaste commissies van BZK van de Eerste en Tweede Kamer waar vertegenwoordigers van de strategische adviesraden mondeling commentaar konden geven. De raden staan zeer kritisch tegenover de plannen van het Kabinet en vinden een verdere clustering ongewenst. Zij vrezen dat de onafhankelijke advisering in het gedrang komt. Het bieden van 'kritische tegenspraak' door onafhankelijke advisering is het bestaansrecht van de raden.

Deze hoorzitting bracht fundamentele vragen naar voren die volgens de raden eerst beantwoord zouden moeten worden voor verdergaande besluitvorming over het onafhankelijk adviesstelsel plaats vindt. Minister ter Horst (BZK) heeft toegezegd om in mei 2008 met een fundamentele analyse te komen waarin aandacht wordt besteed aan de onafhankelijkheid, samenstelling, de verantwoordelijkheid en de vervolgproucedure.

De Raad voor het Landelijk Gebied maakt zich in de discussie rondom bezuiniging en herzieningen van het adviesstelsel sterk voor een goede adviesfunctie voor het landelijk gebied en pleit voor een eigenstandige raad voor het landelijk gebied. Het landelijk gebied (tweederde van Nederland) staat onder stedelijke druk met als gevaar een verdere verschraling en nivellering. Dit vraagt om een eigenstandige beleidsontwikkeling, niet als restruimte van de stad maar wel in verbinding met de stad. Rode functies hebben de natuurlijke en inherente neiging te domineren over de groene functies. De rode leveren geld op maar ten koste van groene die geld lijken te kosten. Hun baten blijven (nog) grotendeels onzichtbaar. Hierin ligt het kernmotief van de raad.

Samenvoeging tot één raad van de ministeries LNV, VROM en V&W zal er toe leiden dat belangrijke thema's als recreatie, voedselveiligheid en -kwaliteit, dierenwelzijn, leefbaarheid, culturele identiteit, landbouw als voedsel- en landschapproducent, natuur, Europees landbouwbeleid en biomassa, niet of sterk verdund aan de orde zullen komen. De raad vindt dat het belang van het landelijk gebied eigenstandig en integraal in debatten en discussies naar voren gebracht en ingebracht moet worden, zichtbaar en in de volle breedte van het werkveld. Hoe de toekomst van de raad er uit gaat zien is op dit moment nog niet bekend.

Reactie op beleidsprogramma Kabinet Balkenende IV

Op 22 juni 2007 heeft de Raad voor het Landelijk Gebied zijn reactie op het Beleidsprogramma Kabinet Balkenende 2007-2011 toegestuurd aan de minister-president. Wat de raad opvalt in het beleidsprogramma is dat het landelijk gebied er nauwelijks in voor komt. Het Kabinet legt een zwaar accent op economische en sociale innovatie. Voor zover het beleidsprogramma inzicht geeft in een visie op het landelijk gebied, gebeurt dat vanuit een stedelijk perspectief. Visie op de eigenheid en eigen waarde van het landelijk gebied ontbreekt. De raad bepleit in zijn reactie meer aandacht voor het landelijk gebied, voor de verbinding tussen stad en platteland en voor waarden als voedselzekerheid en -kwaliteit, gezondheid, natuur en dierenwelzijn. In deze kabinetsperiode zullen nieuwe verbindingen tussen stedelijkheid en landelijkheid gemaakt moeten worden. Op de website van de raad (www.rlg.nl) treft u de gehele reactie aan. De raad gaat in op: de onderkenning van het landelijk gebied; het blijvend financieel tekort voor het Hollands landschap; de onderbelichte waarden van het landelijk gebied en de bestuurlijke moed die nodig is om in te grijpen en het publiek belang veilig te stellen. De raad wil met deze reactie een bijdrage leveren aan het debat over de publieke belangen die aan de orde zijn voor stad en platteland in Nederland.

concurrentiebepalingen, beperkt. Bouw en wegaanleg tasten de cultuurhistorische en archeologische waarden in het landschap aan en leiden tot landschappelijke nivellering en 'geheugenverlies'. Ook op nationaal niveau treedt nivellering op, doordat typisch stadse functies als winkelboulevards en transportbedrijven naar het landelijk gebied worden verplaatst. Als dat doorgaat, blijft er van het onderscheid tussen stad en platteland op den duur weinig over. De jeugd van vandaag treft een ruimtelijk verschaald Nederland aan en accepteert die veelal vanzelfsprekend als leefomgeving, zonder te beseffen welke kwaliteiten mogelijk zijn. Het bieden van die kwaliteiten is onze verantwoordelijkheid.

Opgaven voor de toekomst

De geschetste spanningen worden door stedelingen en plattelanders herkend en erkend. De toekomst van het landelijk gebied is een maatschappelijk issue. Verdere achteruitgang wordt actief bestreden, ontwikkeling van kwaliteit krijgt prioriteit. Maar de stappen van denken naar doen zijn nog wankel en onzeker. De wil is aanwezig maar de praktijk blijkt taai: vermindering van ambitie is verleidelijk.

Dit baart de raad zorgen, vooral ook omdat de spanningen in de toekomst zullen toenemen. De behoefte om te bouwen wordt er niet minder op, de internationale economische concurrentie ook niet. Voeg daarbij de klimaatverandering, de dreiging van overstromingen en de noodzaak tot waterberging, en er ontstaat een beeld van niet aflatende onzekerheid en dynamiek.

In dat complexe en veranderlijke krachtenveld moeten op veel punten keuzen worden gemaakt – en doorgevoerd. De ontwikkeling van het landelijk gebied moet 'met beleid' plaatsvinden, weloverwogen en dus met ruimte voor de samenleving maar onder regie van het openbaar bestuur. Daarbij moet allereerst recht worden gedaan aan ons gezamenlijk belang: dat iedereen, nu en in de toekomst, de waarden van het landelijk gebied ten volle kan beleven.

De raad wil aan de discussie en besluitvorming bijdragen door spanningen zichtbaar te maken en opties om daarmee om te gaan, in debat te brengen. Daarbij kiest de raad ook zelf positie. De dertien volgende uitgangspunten geven aan over welke thema's de raad debat nodig vindt en vanuit welk uitgangspunt de raad de daarmee verbonden spanningen benadert. Voor elk thema blijkt 'verbinding' de rode draad.

2007 in vogelvlucht

hoofdstuk 1

Communicatie

De raad wil het landelijk gebied meer onderwerp laten zijn van publiek debat. Een goede opzet van de communicatie gedurende de totstandkoming, bij de presentatie en na het uitkomen van het advies is noodzakelijk. Een communicatiestrategie en een uitgebreid communicatieplan per project maakt onderdeel uit van de werkwijze van de raad. Om doorwerking van de adviezen te verhogen maakt de raad gedurende het hele adviestraject, afhankelijk van het onderwerp en de groepen die de raad wil bereiken, meer en meer gebruik van middelen zoals film, tentoonstelling, fotoserie, nieuwe vormen van communicatie via internet. Na de publicatie van adviezen, blijft de raad in contact met betrokken actoren. Gespreksrondes na publicatie om adviezen toe te lichten geeft inzicht in bruikbaarheid van de adviezen. Punten uit deze gesprekken worden meegenomen in vervolgadvisen.

Kiezen voor verbinding

Om ontwikkelingen in het landelijk gebied te kunnen beoordelen en de discussie met zijn omgeving aan te gaan heeft de raad in 2007 dertien uitgangspunten geformuleerd. Deze punten, getiteld 'Kiezen voor verbinding' geven aan over welke thema's de raad debat nodig vindt en hoe hij deze onderwerpen benadert (zie blauwe kolom op de rechterpagina's).

Film 'Achter open deuren' als start van de dialoog

Het advies 'Achter open deuren' is geschreven voor de provincies (IPO) en geeft aanbevelingen voor de provinciale regierol in gebiedsontwikkeling. Het advies bestaat uit een film op DVD en een uitgebreid rapport. In de film worden een viertal gebieden bezocht waar gebiedsontwikkeling actueel is. Door middel van interviews met betrokken partijen wordt inzicht verkregen in de verschillende problemen en uitdagingen die er zijn bij gebiedsontwikkeling. De film is gebruikt als start bij de gesprekken die de raad heeft gevoerd met de provincies direct na het uitkomen van het advies. De film wordt gebruikt als inleiding bij discussies en onder andere als lesmateriaal bij NIROV cursussen. De film is beschikbaar via de website van de raad.

Tentoonstelling PLUK! redt de natuur

Doorwerking van de adviezen is essentieel. De raad heeft er voor gekozen om zijn advies 'Recht op groen' (2005-2006) blijvend onder de aandacht te houden van bestuurders en burgers. Het advies gaat over het belang van groen in en om de stad. Steden worden volgebouwd zonder voldoende ruimte te reserveren voor groen. Terwijl groen juist belangrijk is voor de leefbaarheid, de gezondheid, de economie en de natuur. Om dit advies toegankelijk te maken voor een groter publiek heeft de raad samen met Kasteel Groeneveld 'Recht op groen'

vertaald naar een familietentoonstelling. Deze tentoonstelling 'Pluk! redt de natuur' moedigt mensen aan tot een grotere betrokkenheid bij hun omgeving en wijst op de rol die mensen zelf kunnen vervullen om hun buurt groen en leefbaar te maken. De tentoonstelling in Kasteel Groeneveld in Baarn is in juli 2007 gestart en loopt tot juli 2008.

De raad op werkbezoek naar de USA

De raad heeft in de zomer van 2007 op uitnodiging van Tracy Metz, lid van de raad en in 2007 verbonden als LOEB Fellow aan Harvard University, een werkbezoek gebracht aan de Verenigde Staten. Meer groen in de steden, een inniger band tussen stad en omgeving en duurzaamheid van de voedselproductie zijn ambities die ook daar hoog op de agenda staan. Kees Jan de Vet, lid van de raad, schreef een impressie.

1. Landelijk gebied beschikbaar maken voor iedereen

Het landelijk gebied is voor alle Nederlanders belangrijk, direct of indirect. Voor sommigen vervult het specifieke en dagelijkse functies als inkomen verwerven, wonen of natuur beleven. Voor anderen speelt het platteland een rol als incidenteel decor of voedselleverancier op afstand. Steeds zijn zowel private als publieke belangen in het geding.

Het landelijk gebied is een toernooiveld met vele partijen. Die partijen hebben uiteenlopende posities als grondeigenaar, exploitant en recreant. Soms vinden ze elkaar op gemeenschappelijke belangen, soms bestrijden ze elkaar omdat hun belangen botsen. Gemeenschappelijkheid en strijdigheid kunnen variëren al naar gelang het perspectief van plaats en tijd. Zo is het kortetermijnbelang van recreatieondernemers anders dan hun langetermijnbelang: directe winstgevendheid versus investeringen in omgevingskwaliteit. Vaak vallen langetermijnbelangen van verschillende partijen samen. Daar ligt de basis om het gemeenschappelijk doel - een duurzaam en aantrekkelijk landelijk gebied - met elkaar te realiseren. Maar niet alles kan met alles worden verenigd; er zijn ook keuzen nodig. Deze keuzen moeten worden gemaakt vanuit het belang dat het landelijk gebied heeft voor alle Nederlanders.

Discussies bij dit thema gaan over aanpassingen in privaat grondgebruik ten behoeve van publieke belangen. Daarbij is vooral de motivatie voor die aanpassingen in het geding, evenals de mate van aanpassing en de aard ervan.

Voor de raad is uitgangspunt dat het landelijk gebied in de eerste plaats de publieke belangen van alle Nederlanders dient. Dominantie van deelbelangen moet worden voorkomen.

2007 in vogelvlucht

hoofdstuk 1

Groene stad

In New York zet burgemeester Michael Bloomberg zich in voor de groene stad. Iedere inwoner moet binnen tien minuten lopen in een park kunnen zijn. De bestaande parken zoals het bekende Central park trekken jaarlijks 25 miljoen bezoekers (!) op 341 hectare. De druk op het park is daarmee enorm. Het ongeveer vijftien jaar oude, intensief gebruikte Battery Park, laat het belang zien van het meedenken van bewoners over gebruik en inrichting. Bloomberg wil ook graag een miljoen bomen in zijn stad erbij. Deze groene ambities zijn herkenbaar en vertaalbaar naar de Nederlandse situatie.

Lokaal of biologisch

Wat is beter: biologische producten kopen of juist lokale? In de VS wint de supermarktketen 'Whole Foods markets' met biologische producten aan populariteit. Tegelijkertijd zijn andere grote afnemers juist gericht op het afnemen van lokale producten; niet alleen chefkoks maar ook grote afnemers als Harvard University Food Services met 25.000 maaltijden per dag. Het dilemma is treffend voor een belangrijke discussie die ook in Nederland gevoerd moet worden. Biologisch is natuurlijk bijzonder milieuvriendelijk. Maar op het moment dat de biologische boontjes met het vliegtuig vanuit Afrika naar onze lokale grootgrutter komen, slaat de milieubalans door naar streekproducten. Er is geen eenduidig antwoord te geven. Bij elk product is een afweging over de duurzaamheid de moeite waard. Lokale voedselproductie heeft in ieder geval één significant voordeel: het draagt bij aan een band tussen stad en land. In grote en kleine steden in de VS worden dagelijks boerenmarkten georganiseerd zodat mensen verse producten direct van de boer kunnen kopen. Zo ontstaat in eerste instantie een goede verkoopmogelijkheid voor de boeren. Die is hard nodig. De landhonger van steden en projectontwikkelaars drijft de grondprijzen op, waardoor bedrijven steeds kleiner worden en de verkoop van ruwe producten niet lonend is.

De verkoop van verwerkte producten is echter nog wel lonend. Jam of vruchtentaart, bloemboeketten en verse salades vinden gretig aftrek onder de kapitaalkrachtige consumenten in de stad. Juist dit contact tussen producent en consument is belangrijk. Hierdoor ontstaat vertrouwen in de producten en de producent, van essentieel belang in een maatschappij vol voedselschandalen.

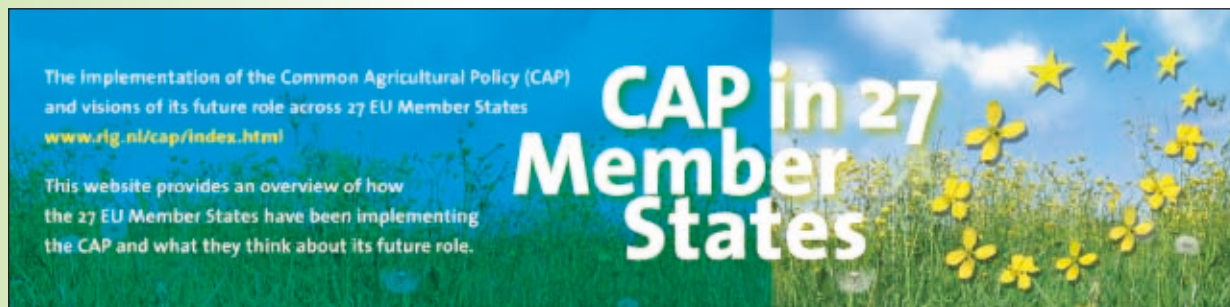

Meer dan voedsel

De 'community supported agriculture (CSA)' gaat nog een stapje verder in de vertrouwensrelatie tussen consument en producent. Dit systeem vertoont veel overeenkomsten met de groentenabonnementen op sommige plaatsen in Nederland. Consumenten investeren vooraf in de oogst en nemen daarmee een risico, net als de investeerder in aandelen. Bij een goede oogst profiteren ze mee van de winst, bij een misoogst delen ze in het verlies. Voor de boer is het een vorm van risicospreiding. Bovendien is het extra geïnvesteerde geld beschikbaar op het moment dat de investeringen gedaan moeten worden. Uiteindelijk is een eigen (volks)tuin natuurlijk de beste manier om de band met groen en landbouwproducten warm te houden.

Website CAP in 27 Member States

Op 15 november 2007 lanceerde de raad samen met de EEAC werkgroep landbouw de website 'CAP in 27 Member States' www.rlg.nl/cap/index.html. Deze website is het resultaat van de studie naar kerngegevens over keuzes die de 27 EU lidstaten hebben gemaakt bij de uitvoering van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en hoe de lidstaten de rol van het GLB in de toekomst zien. De informatie bestaat uit compacte presentaties per lidstaat (fact sheets). In aanvulling daarop wordt een vergelijkende analyse gepresenteerd van enkele kernthema's, zoals het model van directe betalingen, plattelandsbeleid en visies op de toekomst van het GLB. De website geeft een snel en toegankelijk overzicht en wordt zeer goed ontvangen: bezoekers zijn afkomstig uit 47 landen, waaronder alle lidstaten en uiteenlopend van onderzoekers en consultants, beleidsmakers van landbouw en financiën, rekenkamers, parlementen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven tot gebruikers als studenten.

Kalender 2007

De raad heeft voor het jaar 2007 een bureau-agenda uitgebracht met een overzicht van de belangrijkste adviezen over de provinciale rol in het landelijk gebied. Deze agenda is verspreid onder de provincies. De nieuwe wet op de inrichting van het landelijk gebied (WILG) is in januari 2007 gestart en ondersteunt de decentralisering van taken van het Rijk naar de provincies. Hierdoor krijgen provincies meer taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Ook zij kunnen de RLG om advies vragen.

2. Verscheidenheid als kapitaal benutten

Het landelijk gebied heeft verscheidenheid als een centrale waarde. Nederland herbergt op zijn kleine grondgebied een unieke verscheidenheid aan landschappen, natuur, activiteiten en cultuur. Deze verscheidenheid biedt een waaier aan waarden die wij kunnen beleven via wonen, recreëren, voedselproductie en andere activiteiten. Met onze sociale en economische activiteiten voegen wij ook weer verscheidenheid toe in het landelijk gebied.

Landschappelijke verscheidenheid - die grotendeels door menselijk ingrijpen tot stand is gebracht en in stand wordt gehouden - is kenmerkend op alle schaalniveaus: van het boerenbedrijf met erf, akkers, weiland en houtwallen tot het nationale niveau met de afwisseling van wijde polders, bosgebieden en coulisselandschappen.

Waarden zijn niet alleen verbonden met de diversiteit aan verschijningsvormen van het landelijk gebied, maar ook met de bewoners, hun activiteiten en de gevolgen daarvan voor landschap, milieu, cultuurhistorie en dierenwelzijn. Deze waarden zijn deels tijdgebonden: volgende generaties zullen wellicht kenmerken van het landelijk gebied waarderen die wij nog niet herkennen. Het in stand houden van bestaande verscheidenheid voorkomt dat kenmerken verdwijnen die voor de toekomst belangrijk zijn.

De verscheidenheid van het landelijk gebied maakt het mensen mogelijk uiteenlopende levensstijlen te beoefenen. De waarde van een gevarieerd landelijk gebied wordt dan ook door iedereen erkend als onmisbaar voor de samenleving.

Discussies bij dit thema gaan over de waardering van de aanwezige en zich ontwikkelende verscheidenheid door de verschillende partijen die belang hebben bij het landelijk gebied. Belangrijke vraag is daarbij op welke manier we die waarden maatschappelijk kunnen benutten zonder dat de verscheidenheid wordt aangetast.

Voor de raad is uitgangspunt dat de landschappelijke verscheidenheid van Nederland niet wordt verbruikt, maar als kapitaal wordt gezien en benut.

2007 in vogelvlucht

hoofdstuk 1

Samenwerking met andere adviesraden

Complexe adviesaanvragen overschrijden de grenzen van het beleidsveld van het ministerie van LNV en raken daarmee het werkveld en deskundigheid van andere adviesraden. De raad kijkt over deze grenzen heen en streeft naar een adequate samenwerking met andere adviesraden. In 2007 werkte de raad samen met de VROM-raad en Raad V&W aan het advies 'Integrale lange termijnvisie randstad 2040'. Met de Raad voor de Wadden werkte de raad samen aan adviezen over biomassa en zoet-zout overgangen. Voor het advies biomassa zocht de raad ook samenwerking met de Algemene Energieraad. Waar het relevant is voor zijn adviezen betreft de raad andere raden of planbureaus bij de totstandkoming van zijn adviezen; zoals de SER bij het advies over het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Het advies natuur en gezondheid was een samenwerking tussen de Raad voor het Landelijk Gebied, de Raad voor Milieu en Natuur Onderzoek, en de Raad voor Gezondheidsonderzoek. Voor het advies over megastallen, dat in februari 2008 is gepresenteerd, werkte de raad samen met Raad voor Dierenaangelegenheden, RIVM en het Natuur en Milieuplanbureau.

Internationale ontwikkelingen

Globalisering, klimaatverandering, biodiversiteitverlies, voedsel- en energievoorziening zijn voorbeelden van onderwerpen die van invloed zijn op het landelijk gebied. De raad oriënteert zich dan ook breed om zijn agenda en adviesonderwerpen vorm te geven. Dit jaar heeft de raad een werkbezoek gebracht aan de Verenigde Staten en heeft daar inspirerende voorbeelden gezien van hoe om te gaan met natuur in en om de stad, landbouwbeleid en voedsel (zie pagina 13) Delegaties van de raad en het secretariaat hebben internationale conferenties bezocht en werkbezoeken afgelegd om zich in te oriënteren op het veranderend denken over voedsel, biomassa en landbouwbeleid. De raad ontplooit ook samen met andere Europese raden activiteiten om de internationale agenda en internationale ontwikkelingen te verkennen. Voorbeelden daarvan zijn het internationaal seminar over globalisering en landgebruik in maart 2007 en de verkenning van internationale ontwikkelingen, beiden in EEAC verband: het netwerk van European Environmental and Sustainable Development Advisory Councils. De raad houdt ook bilaterale contacten met afzonderlijke raden gaande. In mei heeft de Countryside Council for Wales (CCW) een meerdaags bezoek afgelegd aan de raad.

De raad en het EEAC-netwerk

De raad is lid van het EEAC-netwerk (European Environment and Sustainable Development Advisory Councils). Via dit netwerk beschikt de raad over rechtstreekse relaties met verschillende EU-instellingen en organisaties op internationaal vlak. Het werk vindt plaats in werkgroepen. De raad is actief in de werkgroepen landbouw, governance, bestuur en energie en duurzame ontwikkeling. De raad zal in 2008 en 2009 zitting nemen in het stichtingsbestuur als supervisor and treasurer.

Jaarlijks komt het netwerk bijeen tijdens een meerdaagse conferentie waarin terug wordt geblikt op de activiteiten van het afgelopen jaar, het programma voor het komend jaar wordt besproken en een onderwerp wordt uitgediept met extern genodigden. In 2007 was dat energie-efficiënte en in 2008 zal dat een duurzaam Europa in een lange termijn perspectief zijn.

3. Stad en platteland blijvend verbinden

Het landelijk gebied en de stad zijn evenwaardige partners. Het landelijk gebied verschilt van de stad én vult deze aan. De manier waarop varieert sterk. In de verstedelijkte delen van Nederland, zoals de Randstad en de regio Arnhem/Nijmegen, is het landelijk gebied het park van de stad. De stadsbewoners zien het metropolitane gebied met groene uitloopgebieden als één geheel. Voor de bewoners van de landelijke delen van Nederland is de stad het winkelcentrum van het landelijk gebied. Het platteland bepaalt de sfeer, de stad vult aan met woongelegenheden en werk. Plattelandsbewoners zien het landelijk gebied met de woonkernen als één geheel.

In zowel de hoogstedelijke als de landelijke gebieden heeft de stad het landelijk gebied harder nodig dan andersom. Bijna alle stedelijke functies zijn tegenwoordig ook in het landelijk gebied te vinden, zij het vaak in aangepaste vorm. Andersom is dat niet zo. Verder vormt het groene ommeland een van de pijlers van de stedelijke economie, nu de kwaliteit van de woon-, werk- en recreatieomgeving een doorslaggevende vestigingsfactor wordt.

Deze economische betekenis wordt uitgeoefend 'over de band van' de culturele eigenheid van stad en land. Nederland is immers bij uitstek een cultuurlandschap. Dit betekent ook dat cultuurveranderingen leiden tot veranderingen in het aanzien en gebruik van de ruimte. Waar boeren wijken voor buitenlui, maken bijvoorbeeld koeienweiden plaats voor paardenweiden.

De culturele bepaaldheid van de relatie tussen stad en platteland kan er ook toe leiden dat zij juist uit elkaar worden gedreven. Voor veel stadse jongeren en mensen met een andere culturele achtergrond vormt het platteland een onbekende, verre plek. Het bijhouden van stad en platteland vormt dan ook een blijvende culturele opgave.

Discussies bij dit thema gaan over de vraag of stad en platteland op een goede manier verbonden zijn en hoe we moeten inspelen op autonome ontwikkelingen in zowel stad als land die deze verbinding kunnen aantasten.

Voor de raad is uitgangspunt dat de ontwikkeling van het platteland niet los te zien is van de ontwikkeling van de stad en dus altijd een verbinding heeft met stedelijke functies.

2007 in vogelvlucht

hoofdstuk 1

EEAC werkgroep landbouw

2007 was een belangrijk jaar voor het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid. De WTO-onderhandelingen werden hervat, de Europese Commissie bracht in november een evaluatie naar buiten over het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB), de zogenaamde Health Check, en voor de evaluatie van de EU-budget heeft de commissie in september een consultatie gestart. Bij de evaluatie van de EU-budget zal het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid expliciet aan de orde komen. Het werkprogramma van de EEAC werkgroep landbouw richtte zich in 2007 dan ook op de ondersteuning van de EEAC-raden in hun advisering over het GLB. Hiervoor zijn twee seminars gehouden 'Global Economic

Drivers of Land Use Change' (maart, in Amersfoort) en 'Assessing the Environmental Consequences of Major CAP Changes' (juni, in Brussel) Ook heeft de werkgroep een website opgezet over de implementatie van en de visies over het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid in de 27 lidstaten 'CAP in 27 Member States'. Over deze activiteiten is in februari 2008 een publicatie verschenen. In 2008 blijft de werkgroep gericht op het ondersteunen van de deelnemende raden wat betreft hun advisering over het GLB.

EEAC werkgroep energie

De EEAC werkgroep energie bereidde inhoudelijk de EEAC-jaarconferentie 2007 voor. Onderwerp was energie-efficiënte. De beleidsdoelstellingen voor biobrandstof kwam expliciet op de agenda van de jaarlijkse bijeenkomst van het EEAC en het Europees Milieuagentschap in Kopenhagen in mei en als extra seminar specifiek over biomassa tijdens de jaarconferentie. Negen EEAC-raden blijken inmiddels bezig te zijn met advisering over biobrandstof en/of biomassa in het algemeen. De EEAC werkgroep energie bereidt tevens de EEAC Conferentie voor over biobrandstof '10% Agrofuels: a prudent target'? Setting the right priorities for agroenergy use' die op dinsdag 29 januari in Brussel werd gehouden. De EEAC werkgroep landbouw en de eigen werkgroep biomassa van de RLG dragen hieraan bij.

EEAC werkgroep duurzame ontwikkeling

Deze werkgroep bereidt de jaarconferentie 2008 voor over een duurzaam Europa vanuit een lange termijn perspectief. De werkgroep produceert thematische papers over verschillende onderwerpen van bestuurlijke, educatieve, sociaal-economische en financiële aard. De RLG is verantwoordelijk voor de paper over EU-financiën in relatie tot Europese en publieke waarden.

EEAC werkgroep governance

De EEAC werkgroep governance werkt aan een *theme paper* voor de jaarconferentie 2008. Deze paper gaat over spanningsvelden binnen het huidige politiek-bestuurlijk systeem (o.a. electorale cycli van 4 jaar en duurzaamheidsdenken in termen van generaties) en hoe daar mee om te gaan.

adviezen 2007

2

adviezen 2007

hoofdstuk 2

Uitgebrachte adviezen

De raad heeft de volgende adviezen uit het werkprogramma 2007 afgerond:

- ◆ Het megabedrijf gewogen, advies aan de Tweede Kamer over megabedrijven in de intensieve veehouderij
- ◆ Verbinden en verknopen, advies over integrale langetermijnvisie Randstad 2040
- ◆ Kaders zo helder als water, advies over de rijksrol bij zoetwatervoorziening voor de landbouw in de verziltende Delta
- ◆ De mythologie van onteigening, advies op eigen initiatief van de raad over de inzet van onteigening voor de realisatie van de ecologische Hoofdstructuur.
- ◆ Nederland en het Europees beleid voor landbouw en het landelijk gebied
  - (deel 1): Bedrijfstoelagen, advies over het systeem van bedrijfstoelagen
  - (deel 2) Publieke belangen centraal, advies over de lange termijn van het GLB.
- ◆ Samen of apart, advies over de ontwikkeling van een agrarische Hoofdstructuur (AHS)
- ◆ Gezondheid en natuur verbinden, advies over de inzet van natuur voor gezondheid
- ◆ Achter open deuren, advies over de rol van de provincie bij gebiedsontwikkeling
- ◆ Duurzame ontwikkeling van het potentieel van de zee, advies over het geïntegreerd maritiem beleid in Europa en Nederland
- ◆ Van uitzonderlijke en universele betekenis, advies over de Nederlandse inzet voor het Werelderfgoed
- ◆ Extra inzet voor de Zuidvleugel!, advies over het programma Zuidvleugel

Het megabedrijf gewogen, advies aan de Tweede Kamer over megabedrijven in de intensieve veehouderij

Op verzoek van de Tweede Kamer hebben de Raad voor het Landelijk Gebied (RLG) het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP), de Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) een analyse gemaakt van de gevolgen van de bouw van megastallen voor zowel het dierenwelzijn en de diergezondheid en als de volksgezondheid en de inpassing in het landschap.

De vier organisaties zien megabedrijven als een volgende stap in de voortgaande schaalvergroting. De kansen en bedreigingen die megabedrijven met zich meebrengen moeten integraal worden benaderd, voor wat betreft ruimtelijke inpassing, milieu, dierenwelzijn, diergezondheid en volksgezondheid. Aandachtspunten bij de opzet van megabedrijven zijn daarbij een gesloten bedrijfsvoering, minimum afstanden tussen bedrijven, luchtwassing, mestverwerking en inpassing in het landschap. Bovenal hangen de prestaties van het megabedrijf sterk samen met goed management, een hoge gezondheidsstatus en de aanwezigheid van vakbekwaam personeel. Ten slotte is transparantie van de bedrijfsvoering richting burgers essentieel voor de beeldvorming over megabedrijven in de intensieve veehouderij.

De Raad voor het Landelijk Gebied is van mening, dat het platteland ruimte moet bieden voor vestiging van megabedrijven voor varkens en pluimvee, gekoppeld aan extra eisen op het gebied van duurzaamheid. Deze hebben betrekking op inpassing in de omgeving, emissies, transport, diergezondheid en dierenwelzijn. Megabedrijven moeten op het gebied van emissiebeperking aan de hoogste normen voldoen door toepassing van de best beschikbare technieken zoals gecombineerde luchtwassers. De raad acht vestiging van een megabedrijf in een reconstructiegebied alleen mogelijk in goed ontsloten landbouwontwikkelingsgebieden als het bedrijf daarbij goed wordt ingepast in het landschap.

Op 12 februari 2008 is het gezamenlijk rapport van de vier organisaties aangeboden aan de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Na de aanbieding gaf minister Verburg van LNV aan blij te zijn met de adviezen en rapporten over megastallen. Ze beschouwt deze als contragewicht tegen alle emoties die megabedrijven opwekken. Naar haar mening zijn nu de feiten helder in kaart gebracht. Ook meent ze dat de rapportages gemeenten en provincies in staat stellen besluiten te nemen op basis van gewogen argumenten.

4. Dynamiek stimuleren in het landelijk gebied

Het landelijk gebied heeft dynamiek nodig om op lange termijn zijn waarde vast te houden en van een blijvende maatschappelijke basis te voorzien, én om nieuwe waarden te ontwikkelen. Dat betekent vasthouden én veranderen. We moeten remmen waar nodig en ontwikkelen waar mogelijk: 'behoud door ontwikkeling'.

De relatie tussen mensen en hun directe omgeving kan de vorm hebben van verzorgen en verzekeren, en van verbinden en verheffen. De waarden van het landelijk gebied moeten worden verzorgd en zeker gesteld met het oog op de beleving van bewoners en bezoekers. Daarnaast is verbinden en verheffen (vernieuwing) nodig om eigentijdse vormen van wonen, werken en recreëren mogelijk te maken. Dat vraagt dynamiek. Blijvende dynamiek, vanwege processen als demografische krimp en klimaatverandering, maar ook vanwege veranderingen in het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de EU.

Een balans tussen bestaande waarden en dynamiek is nodig, waarbij waardeontwikkeling en economische dynamiek met elkaar verbonden zijn. Maar dat is niet voor alle waarden mogelijk. Ook hier zijn keuzen nodig.

Discussies bij dit thema gaan over de vraag welk soort dynamiek in het landelijk gebied past, en in welke mate deze dynamiek - eenmaal 'toegelaten' - ook in de toekomst kan worden beheerst.

Voor de raad is het krachtig stimuleren van dynamiek en ontwikkeling in het landelijk gebied uitgangspunt, en niet het streven naar consolidatie.

adviezen 2007

hoofdstuk 2

Verbinden en verknopen, advies over integrale langetermijnvisie Randstad 2040

In november 2007 heeft de minister van VROM, mede namens de ministers van Verkeer en Waterstaat en Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de raad verzocht te adviseren over strategische langetermijnopgaven en daarmee samenhangende keuzen voor de Randstad in 2040. Dit advies 'Integrale langetermijnvisie Randstad 2040' is een gezamenlijk advies van Raad voor het landelijk gebied, VROM-raad en Raad voor Verkeer en Waterstaat.

De ministers vragen de raden om een integraal advies, waarbij de fysieke, ruimtelijke insteek primair uitgangspunt is. De adviesaanvraag noemt de volgende onderwerpen:

- de robuustheid van de zeven discussiethema's uit de startnotitie;
- de consequenties voor het huidige nationale ruimtelijke beleid;
- het meest passende schaalniveau waarop de opgaven in de Randstad moeten worden aangepakt;
- de mogelijkheden voor concretisering en uitvoering van de langetermijnvisie.

Het advies is op 14 maart 2008 aan de drie ministers aangeboden.

5. Economische basis verbreden

Het landelijk gebied kan alleen floreren als de diversiteit aan economische dragers toeneemt. Grondgebonden landbouw is niet meer in staat om op eigen kracht het landelijk gebied te dragen. Andere economische dragers - verbonden dan wel los staand van de landbouw - winnen aan belang. Deze nieuwe dragers vinden hun basis in de 'verdienstelijking' van het landelijk gebied: ze voorzien in recreatie, zorg, landschapsonderhoud, huisvesting van congressen, waterretentie en windenergie. Ook natuur als grondgebruiksvorm levert het bedrijfsleven inkomsten op via omzet uit recreatie, wonen en - door een natuurlijk streekimago - toegevoegde waarde van streekproducten. Bewoners genereren inkomen via een hogere woningwaarde.

Deze economische transitie van het landelijk gebied is onvermijdelijk en vergt begeleiding om de landelijke waarden niet te verbruiken maar duurzaam te gebruiken. Dat is alleen mogelijk als de nieuwe economische dragers op enigerlei wijze verbonden zijn met het grondgebruik dat kenmerkend is voor het landelijk gebied: landbouw, natuur en water. Kennis en opleiding, innovatie en platte-landondernemerschap zijn de sleutels voor een brede economische basis.

Discussies bij dit thema gaan over de balans tussen belevingswaarde en gebruikswaarde en over de randvoorwaarden die aan nieuwe economische dragers moeten worden gesteld om waarden te behouden en ontwikkelen. Ook wordt discussie gevoerd over de onderhoudskosten van het landelijk gebied: wat kan privaat en wat moet publiek worden gefinancierd?

Voor de raad is uitgangspunt dat een nieuwe economische basis voor het landelijk gebied om nieuwe combinaties van functies en activiteiten vraagt, waarbij steeds een verbinding wordt gezocht met landbouw, natuur en water.

Kaders zo helder als water, advies over de rijksrol bij zoetwatervoorziening voor de landbouw in de verziltende Delta

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft de raad gevraagd te adviseren over de spanning tussen de vraag naar zoet water en de verzilting van de Delta en de organisatie van het gebiedsproces. In zijn advies 'Kaders zo helder als water' stelt de raad de organisatie van het gebiedsproces centraal. De raad vindt het in dit geval niet zijn taak een inhoudelijke oplossing te kiezen, de betrokkenen moeten zelf tot een oplossing komen. Voor de raad was dit onderwerp ook een case voor de invulling van 'centraal wat moet'.

In het advies constateert de raad dat het ministerie van LNV teleurgesteld is in het gebiedsproces omdat de eigen probleemstelling (wat betekent de klimaatproblematiek voor de zoetwatersituatie) en ingebrachte informatie zeer beperkt in de discussie zijn meegenomen. Om dit te voorkomen, zullen overheden met bovenregionale belangen naar de mening van de raad actiever in het gebiedsproces moeten participeren en daarbij vooraf hun randvoorwaarden moeten formuleren.

De zoetwaterproblematiek moet benaderd worden als onderdeel van de maatschappelijke keuzes over de ontwikkeling van het gebied in zijn geheel, met al zijn (maatschappelijke) functies waaronder wonen, werken, recreëren en natuur. De opgave voor het gebied hangt af van de mate en snelheid van verzilting in de Delta. Over de mate en snelheid van verzilting dienen eerst op nationaal niveau keuzen gemaakt te worden, uitgaande van de klimaatproblematiek. Hier ligt een taak voor de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat. Vanwege de te verwachten structurele zoetwatertekorten als gevolg van klimaatverandering dient de huidige verdeelsleutel over de waterregio's in Nederland tijdig te worden herijkt. Voor St.Philipsland en Tholen is een concrete maatregel voorgesteld: zoetwateraanvoer via een buis (siphon) onder de Schelde-Rijn-verbinding en verdere ontwikkeling van een waterdistributiesysteem. Deze oplossing dient naar de mening van de raad te worden getoetst aan de uitgangspunten voor behoorlijk bestuur.

Tijdens de voorbereiding van het advies zijn verkregen inzichten al beschikbaar gesteld aan het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Bij het opzetten van nieuw gebiedsprocessen in de Delta is daar gebruik van gemaakt.

Op 5 maart 2008 is het rapport aan minister Verburg van LNV en aan de staatssecretaris van V&W aangeboden.

6. Voedselkwaliteit en zekerheid voor de lange termijn verzekeren

Voedselkwaliteit en voedselzekerheid zijn niet vanzelfsprekend. De verantwoordelijkheid daarvoor moet worden zeker gesteld op nationale, Europese en mondiale schaal.

Duurzame voedselproductie moet voldoen aan hoge kwaliteitseisen op gebieden als voedselveiligheid, dierenwelzijn, verantwoorde methoden van productie, verwerking en verkoop, en verantwoord ketenbeheer. Op punten als voedselveiligheid en milieu gaat het om wettelijke eisen. Daarnaast gaat het om eisen vanuit de markt, waarin de voorkeuren van consumenten naar voren komen. Deze voorkeuren zijn de neerslag van uiteenlopende en veranderlijke maatschappelijke opvattingen en zijn daardoor divers en dynamisch. De combinatie van wettelijke en markteisen vergt ruimte voor dynamiek en maatwerk in plaats van uniformiteit. Ook voedselzekerheid blijft belangrijk. De mondiale schaal van productieketens staat op gespannen voet met het streven naar voedselzekerheid.

Discussies bij dit thema gaan over verschillende vragen. Welke kwaliteiten wil de burger en hoe kunnen die op de meest economische manier worden gerealiseerd? Op welke manier kunnen de kwaliteiten, bijvoorbeeld op het terrein van dierenwelzijn, zichtbaar worden gemaakt voor de consument? Welke rolverdeling tussen overheid en bedrijfsleven verdient de voorkeur? Hoe moeten we omgaan met het spanningsveld tussen de gewenste diversiteit aan kwaliteiten en de behoefte aan toezicht vanuit de overheid, bijvoorbeeld ten aanzien van voedselveiligheid? Bij voedselzekerheid speelt de vraag welke zekerheid wenselijk én mogelijk is, en in welke mate daarvoor ruimte moet worden gemaakt binnen het landelijk gebied.

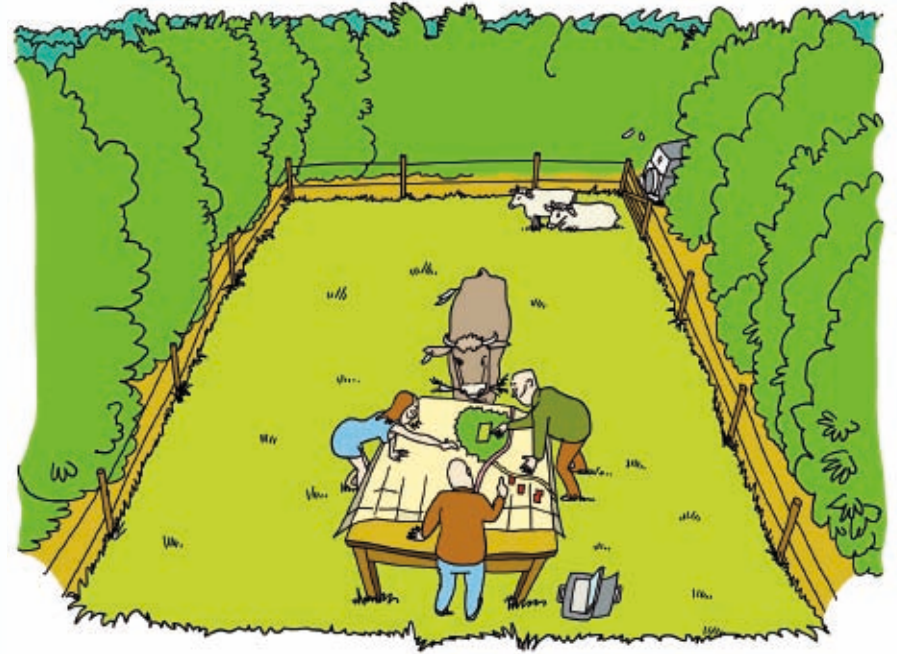
Voor de raad is gegeven enkele harde randvoorwaarden en minimeisen zoveel mogelijk ruimte geven voor diversiteit, dynamiek en maatwerk in voedselkwaliteit uitgangspunt.

De mythologie van onteigening, advies over de inzet van onteigening voor de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur

De constatering dat het instrument onteigening niet wordt ingezet voor natuur terwijl de realisatie van de Ecologisch Hoofdstructuur achterblijft, was aanleiding voor het ongevraagd advies 'De mythologie van onteigening'.

Onteigening wordt veel toegepast voor woonwijken, bedrijventerreinen, wegen en spoorlijnen maar niet voor natuur. Vooral emotionele overwegingen houden onteigening voor natuur tegen. De feitelijke nadelen van onteigening zijn beperkt. De raad rekent in zijn advies af met de mythen dat onteigening nadelig is voor de landbouw, grondverwerving alleen maar vrijwillig mag, de grondprijs omhoog wordt gestuwd en de kosten van onteigening onbetaalbaar zijn.

De Onteigeningswet maakt behalve gerechtelijke onteigening ook samenwerking mogelijk tussen burgers en overheid om bij grondverwerving volledige schadeloosstelling te krijgen. Maar onteigening wordt vooral negatief geassocieerd met het afpakken van eigendom. Juist de mogelijkheid tot volledige schadeloosstelling wordt steeds belangrijker om de Ecologische Hoofdstructuur te realiseren. De raad adviseert bestuurders en volksvertegenwoordigers bij rijk en provincie de afweging tussen publieke en private belangen voor natuur net zo te maken als voor wonen, werken en infrastructuur. Bij 'rode' bestemmingen wordt het argument dat je mensen onteigening 'niet kunt aandoen', niet vaak gehoord. De inzet van het onteigening voor natuur dient gebaseerd te worden op rationele overwegingen en niet op mythen.

Reactie

Het advies is op 24 januari 2008 aangeboden aan de Directeur-Generaal mevrouw Wouters van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de heer Rüpp, voorzitter Interprovinciaal Overleg Adviescommissie Landelijk Gebied. De heren Brink (LTO Nederland) en Wams (Vereniging Natuurmonumenten) reageerden op het advies. De heer Brink gaf aan dat LTO onteigening soms gerechtvaardigd geacht, ook voor natuur. Wel wordt onteigening gezien als paardenmiddel. Het zou beter zijn de gebiedsprocessen te verbeteren.

De heer Wams gaf aan dat een ruimhartiger inzet van het onteigeningsinstrumentarium ten behoeve van de EHS uiteindelijk zowel in het belang van de natuur als de agrarische sector is. Daarbij is relevant dat in de praktijk het overgrote deel van de onteigening op minnelijke wijze plaats vindt. Mevrouw Wouters acht het advies belangrijke input voor het beleid. Met name de stelling dat de overheid voor rood niet anders moet handelen dan voor natuur is interessant. Het advies draagt eraan bij dat de discussie over onteigening op basis van feiten kan worden gevoerd. De heer Rüpp stelde dat onteigening, als laatst in te zetten instrument, belangrijk kan zijn om verplaatsing van agrarische bedrijven mogelijk te maken. Daarbij zal soms meer nodig zijn dan de bovengrens van 10% onteigening die in het ILG is opgenomen. Het advies helpt de discussie, ook in IPO-verband.

7. Natuur op ambitieuze wijze versterken

De maatschappelijke betekenis en de intrinsieke waarde van natuur worden nog onvoldoende erkend. Natuur vormt de basis, het fundament en het substraat van en voor alles wat leeft. Natuur is een waarde, geen functie.

Natuur is belangrijk voor gezondheid, beleving, identiteit en economie. Investerings in natuur worden maatschappelijk ruimschoots terugverdiend. De baten komen echter lang niet altijd terecht bij de partijen die de kosten dragen. Daardoor vindt de financiering van natuur grotendeels plaats uit de collectieve middelen. Ontwikkeling van kennis over de maatschappelijke en economische betekenis van natuur is van belang voor de financiële basis onder het natuurbeheer.

Om de maatschappelijke betekenis én onze verantwoordelijkheid voor flora, fauna en natuurgebieden waar te maken, is herstel en ontwikkeling van natuur nodig. Nederland moet deze verantwoordelijkheid zowel in eigen land als op Europese en mondiale schaal vorm geven. Internationale inbedding is onder andere nodig om de gevolgen van klimaatverandering te kunnen opvangen. Alleen op deze manier kan bijvoorbeeld de overleving van flora en fauna worden gegarandeerd als verspreidingsgebieden gaan verschuiven ten gevolge van verschuivende klimaatgordels.

Discussies bij dit thema gaan over de vraag hoe de maatschappelijke betekenis van natuur verder kan worden benut, welke maatregelen nodig zijn om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen en wat daarbij de beste rolverdeling is tussen Nederland en Europa. Andere discussieonderwerpen zijn de verevening van kosten en baten van natuurbeheer, de acceptatie op lokaal niveau van nationaal natuurbeleid en de communicatie over het natuurbeleid.

Voor de raad is uitgangspunt de ambitieuze, duurzame instandhouding en ontwikkeling van natuurgebieden, flora en fauna, gebaseerd op zowel de maatschappelijke betekenis als de intrinsieke waarde.

adviezen 2007

hoofdstuk 2

Nederland en het Europees beleid voor landbouw en het landelijk gebied

De minister van LNV heeft de Raad voor het Landelijk Gebied in 2006 gevraagd te adviseren over de toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). De raad is gevraagd zich vooral te richten op de publieke rol van de landbouw, het belang daarvan en het maatschappelijke draagvlak daarvoor. Op basis daarvan kan de raad zich uitspreken over de wenselijkheid en globaal over de vorm van betalingen aan de landbouw. Ook heeft de minister de raad gevraagd met dit advies de kwaliteit van het debat te bevorderen. De raad heeft in 2007 in dit adviestraject twee adviezen uitgebracht:

1. Bedrijfstoelagen, advies over het systeem van bedrijfstoelagen (maart 2007);
2. Publieke belangen centraal, advies over de lange termijn van het GLB (november 2007).

1. Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid: Bedrijfstoelagen

Advies over het systeem van bedrijfstoelagen (maart 2007)

In dit advies geeft de raad aan dat het huidig systeem van bedrijfstoelagen beperkt houdbaar is. De raad adviseert ingrijpende veranderingen pas door te voeren na het formuleren van een breed gedragen langetermijnvisie. Daarom beveelt de raad de minister aan discussie over de toekomst van het Europees landbouwbeleid met spoed te stimuleren. De raad geeft aan deze maatschappelijke discussie in 2007 mede te willen faciliteren. De minister van LNV heeft in de loop van 2007 een maatschappelijk dialoog over het Europees landbouwbeleid georganiseerd en gaf bij de start van de dialoog aan dat deze aanpak aansluit op het advies van de raad om de discussie over bedrijfstoelagen te stimuleren.

2. Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid: Publieke belangen centraal

Advies over de toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (november 2007)

In dit advies geeft de raad aan dat de ratio voor Europese overheidsbemoeienis met de landbouw dient te liggen in het borgen van publieke belangen als veiligstellen van de voedselvoorziening, duurzaam gebruik van de natuurlijke hulpbronnen en maatschappelijk verantwoorde productiemethoden. Voor een werkzaam systeem is het noodzakelijk dat de betreffende diensten kunnen worden vertaald in te leveren prestaties of maatregelen op bedrijfsniveau en dat een systeem voor vergoeding van deze maatregelen ook uitvoerbaar en handhaafbaar is. De raad verwacht dat er een lange weg te gaan is, voordat zo'n systeem op Europees niveau gerealiseerd kan zijn. De komende periode kan er stapsgewijs gewerkt worden aan een strakkere relatie tussen de omvang van de ondersteuning en de omvang van de geleverde publieke diensten. Naarmate het systeem van gerichte betalingen verder ingevuld wordt, kan de omvang van de regionale premie omlaag. Verschillende genoemde publieke belangen (met name duurzaam gebruik natuurlijke hulpbronnen, leefomgeving) vergen een gebiedsgerichte aanpak. Invulling en financiering kunnen dan het beste via cofinanciering worden vormgegeven, met een regionale, nationale en Europese component. Voortbestaan van de landbouw in bepaalde gebieden is middel en geen doel. Hetzelfde geldt voor inkomensondersteuning. In het beheer van de natuurlijke hulpbronnen is de rol van de provincies de afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen. De raad acht het van belang dat op korte termijn de betrokken ministeries, waterschappen en de provincies in overleg met betrokken organisaties als LTO Nederland, Stichting Natuur & Milieu of de Vereniging Nederland Cultuurlandschap tot een gezamenlijk actieplan komen.

Op 6 september 2007 heeft de raad de minister van LNV een brief gestuurd over zijn bevindingen in het maatschappelijk debat over het GLB. De leerstoelgroep Bestuurskunde van Wageningen Universiteit heeft in opdracht van de raad onderzoek gedaan naar het maatschappelijk debat over het GLB en daarover gepubliceerd in het rapport 'Het Nederlands debat rondom Landbouw, Landschap en het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid'.

De raad heeft in 2007 ter ondersteuning van de adviezen een groot aantal gesprekken gevoerd en een aantal bijeenkomsten georganiseerd:

- rondetafelgesprek in februari 2007 met een twintigtal betrokkenen bij het GLB;
- open werkbijeenkomst 'Nederlands landschap en Europees landbouwbeleid op 3 juli 2007 met deelname van 50 betrokkenen en relatieve buitenstaanders (samen met de leerstoelgroep Bestuurskunde van Wageningen Universiteit);
- presentatie van het tweede advies op 15 november 2007 in de Paleiskerk te Den Haag, samen met het Milieu- en Natuur Planbureau met een symposium voor 140 personen.

8. Vermaatschappelijking van landbouw stimuleren waar het kan

Een duurzame, krachtige en economisch weerbare landbouw is nodig voor de economie van Nederland én is een essentiële functie voor het landelijk gebied. Wel zal deze landbouw binnen maatschappelijke randvoorwaarden moeten functioneren om een *licence to produce* te behouden. Dat geldt zowel voor de traditionele grondgebonden landbouw als voor glastuinbouw en intensieve veehouderij. De randvoorwaarden kunnen betrekking hebben op landschap, dierenwelzijn, milieu en voedselkwaliteit. Ook veranderen zij in de tijd. Zo krijgt 'voedselkwaliteit' een steeds grotere reikwijdte. Het gaat daarbij niet meer alleen om smaak en veiligheid, maar ook om duurzaamheid van productie. Door de concurrentie op wereldschaal speelt kostprijsreductie een hoofdrol bij de ontwikkelingen in landbouwkundige voortbrenging. Tegelijk staat het maatschappelijk draagvlak voor verdere agrarische industrialisatie en schaalvergroting onder druk, ondanks de economische voordelen ervan. Grenzen zullen hier worden gesteld door maatschappelijke wensen, niet door technologische beperkingen. Niet alles wat kan, mag. Kennis uit praktijk en onderzoek, vanouds beslissend voor agrarische ontwikkeling, ontwikkelde zich tot nu toe vooral binnen de landbouwsector zelf. De vermaatschappelijking van de landbouw vraagt meer verbinding tussen kennis, onderwijs en onderzoek uit de groene sector en andere sectoren.

Discussies bij dit thema gaan over de vraag op welke manier autonome ontwikkelingen in de landbouw kunnen worden verenigd met ethische, landschappelijke en economische wensen. Hoe kun je aan maatschappelijke voorkeuren voldoen én ruimte bieden aan economisch en technologisch gedreven ontwikkelingen? En in welke mate blijft de overheid - bijvoorbeeld via inkomens- toeslagen en het afdekken van bedrijfsrisico's bij dierziekten - verantwoordelijkheid nemen voor de agrarische sector?

Voor de raad is verder vermaatschappelijking van de landbouw uitgangspunt en binnen dat kader past een landbouw die niet onnodig wordt geremd in zijn ontwikkeling.

adviezen 2007

hoofdstuk 2

Gezondheid en natuur verbinden, advies over de inzet van natuur voor gezondheid

Het advies over de inzet van natuur voor gezondheid is gevraagd door de minister van LNV en de ministeries VROM en VWS, aan de Raad voor het Landelijk Gebied; de Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek en de Raad voor Gezondheidsonderzoek. Het pakket bestaat uit een website/database met praktijkvoorbeelden, handreikingen voor lokale bestuurders, een beleidsadvies en een kennisagenda. De RLG was betrokken bij het gehele project en nam de verantwoordelijkheid voor het beleidsadvies 'Gezondheid en natuur verbinden'.

Het beleidsadvies stelt dat een versterkte inzet van 'natuur' voor gezondheid binnen handbereik ligt. De inzet van natuur - in de vorm van natuurgebieden, groen in en om de stad en cultuurlandschappen - voor gezondheid moet op regionaal niveau handen en voeten krijgen. Alleen vanuit een *regionale* vraag- en aanbodanalyse (gezondheidsvraag en natuuraanbod) kan het aanbod aangepast worden aan de vraag uit de gezondheidszorg.

De overheid heeft tot taak om het publiek belang ten aanzien van het inzetten van natuur voor gezondheid te borgen. Daarvoor hoeft de overheid de benodigde activiteiten niet zelf uit te voeren maar dient zij er wél op toe te zien dát activiteiten plaatsvinden die leiden tot het borgen van het publieke belang. De rijksoverheid heeft vanuit deze optiek de verantwoordelijkheid een ieder bewust te maken van de mogelijkheden van natuur voor gezondheid, het proces te organiseren om op nationaal niveau de relevante partijen bij elkaar te brengen (systeemverantwoordelijkheid) en voor het lokale/regionale niveau met kennis, financiële middelen en de inzet van instrumenten uit onder meer de ruimtelijke ordening de uitvoering te faciliteren. De provincies, daarin ondersteund door het IPO, hebben vanuit hun rol in het natuurbeleid de verantwoordelijkheid om op lokaal/regionaal niveau natuur zodanig vorm te geven dat de gezondheidsfunctie tot zijn recht komt. De gemeenten tenslotte hebben, daarin ondersteund door de VNG, op grond van hun verantwoordelijkheid voor gezondheid én het openbaar groen op lokaal/regionaal niveau tot taak het benodigde proces op dit niveau te stimuleren en te regisseren.

Maatschappelijke organisaties op het gebied van gezondheidszorg en natuur zijn bij uitstek in staat om, mede daartoe gefaciliteerd door de overheid, de bewustwording te stimuleren en vanuit de belangen van patiënten/consumenten te formuleren welke inzet van natuur voor de gezondheid nodig en mogelijk is. Instellingen voor gezondheidszorg en beheerders van natuur zijn in staat de uiteindelijke afstemming van natuur op de gezondheidsfunctie concreet vorm te geven via inrichting en beheer van gebieden en het bevorderen van benutting van die gebieden. De financiers van de gezondheidszorg kunnen op grond van hun specifieke wensen en een kosten-batenanalyse financieel bijdragen aan de inzet van natuur.

Een versterkte inzet van natuur voor gezondheid komt niet vanzelf op gang. De raden bevelen daarom de ministers, gedeputeerden en wethouders aan binnen zes maanden hun commitment bij deze publieke belangen te concretiseren. De raden bevelen de maatschappelijke actoren aan de eigen positie te formuleren en in discussie te brengen. De raden bepleiten een nationale aanpak waarin de belangen van alle partijen bij elkaar worden gebracht en de verantwoordelijkheden in globale termen worden verdeeld. Ook zou binnen een half jaar een actieprogramma opgesteld moeten worden om lokale/regionale actoren te stimuleren en faciliteren. Het nationale actieprogramma zou binnen twee jaar moeten leiden tot lokale/regionale uitvoeringsplannen voor het inzetten van natuur voor gezondheid.

Op 8 oktober 2007 is het adviespakket Natuur en Gezondheid tijdens een sportontbijt in het Haagse Bos is gepresenteerd aan minister Gerda Verburg van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Hans de Goeij, directeur-generaal Volksgezondheid (VWS) en Peter Torbijn, directeur Normstelling, Instrumenten en Beleidskaders (VROM).

9. Water benutten als ontwerpende kracht

Water wordt de ontwerpende kracht in het landelijk gebied. Het is lange tijd beheerst met molens, gemalen en dijken die steeds hoger, harder en rechter werden. Die technologie maakte een ontkoppeling mogelijk van omgeving en grondgebruik. Ook in natte gebieden kon landbouw worden beoefend, ook bij de rivier kon worden gewoond.

De steeds toenemende intensiteit van het (economisch) landgebruik leidt tot nog hogere eisen aan het waterbeheer. Nu de waterproblematiek toeneemt door klimaatverandering, bodemdaling, veenafbraak en versnelde waterafvoer, komen de grenzen van de technische oplossingen echter in zicht. Meer en meer worden deze oplossingen gecombineerd met aanpassingen in ruimtelijke ordening, vanuit de gedachte 'functie volgt peil'. Water wordt veel meer bepalend voor de inrichting van Nederland.

Deze omslag botst met de heersende, in eeuwen gevormde mentaliteit en met bestaande vormen van ruimtegebruik. Vernatting van polders, vermindering van grondwateronttrekking, aanleg van waterbergingsgebieden en aanpassing van de kustverdediging hebben ingrijpende gevolgen voor de bewoners van het landelijk gebied. Steeds zijn technische oplossingen op de achtergrond aanwezig, als verleidelijke optie om functieverandering te voorkomen.

Discussies bij dit thema gaan over de (h)erkenning van het probleem, over het verbinden van de wateropgave met lokale plannen, de afweging tussen regionale en lokale belangen, de vormgeving en het beheer van functies onder het nieuwe waterregime. Op de achtergrond speelt steeds het spanningsveld tussen publieke en private belangen een rol.

Voor de raad is uitgangspunt dat de wateropgave in het landelijk gebied wordt verbonden met andere opgaven, en niet leidt tot eenzijdig ruimtegebruik.

adviezen 2007

hoofdstuk 2

Samen of apart, advies over de ontwikkeling van een agrarische hoofdstructuur

De minister van LNV heeft de raad in 2006 advies gevraagd over de vraag of naast de ontwikkeling van een Ecologische Hoofdstructuur (EHS) ook de ontwikkeling van een Agrarische Hoofdstructuur (AHS) op rijksniveau zinvol zou zijn en wat dit voor consequenties zou kunnen hebben voor zowel bedrijven als de omgeving. In zijn advies over de ontwikkeling van een Agrarische Hoofdstructuur roept de Raad voor het Landelijk Gebied de minister van LNV op om de landbouw niet in een reservaat te plaatsen. In navolging van een Ecologische Hoofdstructuur (EHS), waarin gebieden gereserveerd worden voor natuur, is er een roep voor een gelijke structuur, maar dan voor landbouwgebieden. De raad heeft gekeken naar de voor- en nadelen van een dergelijke Agrarische Hoofdstructuur op landelijk niveau. Een AHS biedt geen meerwaarde voor de landbouw en kan negatief werken voor natuur en landschap zo schrijft de raad in zijn advies 'Samen of apart'.

De raad meent, dat bestaande wettelijke en bestuurlijke instrumenten zoals bijvoorbeeld de Wet Ruimtelijke Ordening, de Nota Ruimte, Nationale Landschappen en de EHS voldoende mogelijkheden bieden om in ons dichtbevolkte land het landelijk gebied met zijn diversiteit aan landschappen te beschermen en kwalitatief goed in te richten. Een aanvulling van dit instrumentarium in de vorm van een nationale AHS heeft in deze situatie geen meerwaarde.

Het advies is op 19 september 2007 uitgebracht.

Achter open deuren, advies over de provinciale regierol bij gebiedsontwikkeling

Het Interprovinciaal Overleg (IPO) heeft de Raad voor het Landelijk Gebied advies gevraagd over de (nieuwe) regierol van provincies bij gebiedsontwikkeling. De aanleiding voor deze aanvraag is de start van de nieuwe wet op de inrichting van het landelijk gebied (WILG) in januari 2007. Deze nieuwe wet ondersteunt de decentralisering van taken van het Rijk naar de provincies. Hierdoor krijgen provincies meer taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Dit betekent ook dat provincies beter moeten nadenken over de sturing van complexe problemen in het landelijk gebied. Zij worden door andere partijen veelal gezien als regisseur van gebiedsontwikkelingen.

De centrale conclusie is dat gebiedsontwikkeling een goed instrumentarium is om samenhangende complexe problemen met een hoge urgentie in een gebied aan te pakken. Om dat met succes te kunnen, wordt veel van de provincie gevraagd. Zo moeten de provincies goed weten waaraan ze beginnen, aangezien gebiedsontwikkeling risicovol is, veel competenties vraagt en niet voor elke opgave en gebied geschikt is. Verder constateert de raad dat de provincie de partners in het gebied aan de voorkant van het proces moet verbinden door het stellen van gezamenlijke doelen, kaders en in procesarchitectuur.

Een ander aspect dat bij gebiedsontwikkeling aandacht vereist, is het samenspel tussen beleid, bestuur en politiek. De raad adviseert bestuurders en ambtenaren, die betrokken zijn bij gebiedsontwikkeling, energie te steken in het duale samenspel tussen Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten. Gebiedsontwikkeling vraagt om een overheid die risico's durft te nemen. Dat past in de kaderstellende rol van de provincies, maar roept onherroepelijk spanning op met de controlerende rol van de provincies. Wat betreft het proces vindt de raad dat provincies koers moeten houden op resultaat. Gebiedsontwikkeling is een langlopend proces, onderhevig aan continue veranderingen, waarin onvermijdelijk stagnaties voorkomen. Accepteer niet dat het proces stil valt. Blijf als provincie nadrukkelijk betrokken bij de uitvoering, want daar worden uiteindelijk de doelen gerealiseerd.

De raad heeft het advies in juni 2007 gepresenteerd aan de commissie Landelijk Gebied van het IPO. Om het advies meer impact te geven is de raad direct na het uitbrengen van het advies gestart met een gespreksronde langs de provincies. Een film op DVD over gebiedsontwikkeling, die de raad heeft laten maken is integraal onderdeel van het advies, diende als *kick off* van de gesprekken. Op basis van de reacties uit deze bijeenkomsten overweegt de raad nog een verslag met aanbevelingen te schrijven gericht aan de minister van LNV.

10. Bij wonen en werken verstandig met ruimte omgaan

Bouw van woningen en bedrijfsgebouwen in het landelijk gebied is nodig vanwege de behoefte aan wonen en werken én het belang van ruimte voor groen in de steden. Ook in kleine kernen moet bouwen mogelijk zijn, onder andere om draagvlak te behouden voor voorzieningen. Ruimte moet in de eerste plaats worden gevonden door saneren en herstructureren van verouderde werk- en woongebieden en door multifunctioneel ruimtegebruik. Pas als de mogelijkheden daartoe zijn uitgeput, kan er worden gebouwd ten koste van andere vormen van grondgebruik.

De ruimte in het landelijk gebied is begrensd, dus moeilijke keuzen zijn nodig. Bij ruimtelijke concurrentie wint bouwen in de regel van landbouw, natuur en landschap. Deze verdringing wordt in de hand gewerkt door de teruglopende economische betekenis van de grondgebonden landbouw. Bouwen leidt veelal tot verlies aan waarden. Compenseren voor het verlies aan landschappelijke en natuurwaarden leidt in de praktijk al snel tot tegenvallende resultaten. Toch is de markt onmisbaar om tot kwaliteit te komen. Om tot kwaliteit te komen, zal in de eerste plaats economische marktkracht moeten worden benut. Heldere ambities en solide, harde privaatrechtelijke contracten zijn daarbij de enige garantie voor een goede uitkomst.

Discussies bij dit thema gaan over de inpassing van bouwlocaties op lokaal tot nationaal schaalniveau, de gevolgen daarvan voor landschappelijke kwaliteit en de manier waarop de benodigde kwaliteit kan worden afgedwongen. Discussie wordt ook gevoerd over de keuze tussen saneren/herstructureren en nieuwbouw, en over de meerwaarde van bouwen in het landelijk gebied voor het landelijk gebied zelf, bijvoorbeeld in de vorm van 'rood voor groen'.

Voor de raad is het benutten van bestaande bebouwing door saneren uitgangspunt, en niet de makkelijke weg van bouwen in het groen.

adviezen 2007

hoofdstuk 2

Reactie

In een brief aan de tweede Kamer (oktober 2007) reageert minister Verburg, mede namens het Interprovinciaal Overleg (IPO) op het advies van de raad. In haar reactie haakt de minister aan op de diverse initiatieven die door provincies en IPO zijn genomen zoals De Praktijkacademie voor gebiedsontwikkeling en bestuurlijke intervisie waarin veel van de aanbevelingen al meegenomen zijn. Samen met het IPO en de provincies neemt zij de aanbeveling ter harte dat zij de komende jaren moet blijven investeren om de uitvoeringsvrijheid die mogelijk is met de Wet inrichting landelijk gebied (WILG) en het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) daadwerkelijk gestalte te geven. Het rijk heeft door de ingezette decentralisatie een ondersteunende rol gekregen, die is vastgelegd in WILG en bekrachtigd in de bestuursovereenkomsten ILG. Hierbij zijn concrete afspraken gemaakt over de inzet van het departement. De provincies zijn zelf ook hard aan de slag om in te spelen op hun nieuwe regierol bij gebiedsontwikkeling. Zij passen hun organisaties aan o.a. om verkokering tegen te gaan, beter projectmatig in gebiedsontwikkeling te werken. Het rijk draagt bij aan het faciliteren van de opbouw en uitwisseling van kennis voor gebiedsprocessen. In 2008 zal de minister een kennisnetwerk veelzijdig en vitaal platteland instellen dat verbindend moet werken met bestaande projecten. Tevens zal er via de onderzoeksprogrammering van het ministerie en het groene onderwijs aandacht worden geschonken aan regionale kennisvraagstukken.

Duurzame ontwikkeling van het potentieel van de zee, advies over het geïntegreerd maritiem beleid in Europa en Nederland

In het kader van de Nederlandse reactie op het Groenboek maritiem beleid van de Europese Commissie heeft de raad samen met de Raad voor Verkeer en Waterstaat, de Raad voor de Wadden, en de VROM-raad en op verzoek van het ministerie van V&W een gezamenlijk advies opgesteld. In het advies geven de raden een visie op het maritiem beleid. Verder geven ze aan welke rol de EU hierbij zou kunnen spelen en wat die visie betekent voor het Nederlandse beleid. De vier raden concluderen dat de druk van menselijke activiteiten op de werking van levensgemeenschappen in zeeën groot is. Door een ingrijpende vernieuwing van het beleid, niet alleen in Europa maar ook in Nederland, kunnen zeeën en oceanen ook in de toekomst blijven bijdragen aan onze welvaart. De zee biedt kansen voor nieuwe economische ontwikkelingen, maar stellen daar ook beperkingen aan. De vier raden bepleiten een programmatische aanpak om het economisch potentieel van de zee op een duurzame manier te benutten.

11. De burger het voortouw geven

Bewoners en gebruikers van het landelijk gebied dragen in principe zelf zorg voor een goede mix van behoud en ontwikkeling. Uitgangspunt is dat de maatschappij de risico's bij het realiseren van publieke belangen zelf opvangt zonder meteen een beroep te doen op de overheid. De overheid moet dit vermogen tot veerkracht stimuleren. Maatschappelijke organisaties zijn de aangewezen instanties om partijen te mobiliseren en tot participatie en samenwerking te brengen. Nu in het landelijk gebied nieuwe belangen groeien, zoals die van 'de buitenlui', zijn daarbij ook nieuwe collectiviteiten nodig. Maatschappelijke sturing heeft dus de voorkeur: de overheid moet de verantwoordelijkheid voor het veiligstellen van publieke belangen in eerste instantie aan de civil society laten. De overheid is echter ook gehouden die publieke belangen te borgen. Als er spanning ontstaat tussen private en publieke belangen, kan er een situatie optreden waarin overheidssturing, bijvoorbeeld door wetgeving, nodig is.

Discussies bij dit thema gaan over de verantwoordelijkheidsverdeling tussen burger en overheid, de participatie van de burger en de manier waarop samenwerking tussen burger en overheid kan worden georganiseerd zonder publieke belangen in gevaar te brengen.

Voor de raad is uitgangspunt dat de overheid waar mogelijk de burger verantwoordelijkheid geeft voor publieke belangen met betrekking tot het landelijk gebied, en niet in zijn plaats treedt.

adviezen 2007

hoofdstuk 2

Reactie

Het advies over maritieme strategie 'Duurzame ontwikkeling van het potentieel van de zee' hebben de vier raden op 1 mei 2007 aangeboden aan de staatssecretaris van het ministerie van Verkeer en Waterstaat. Op 14 mei 2007 is het kabinetsstandpunt Groenboek Europees Maritiem Beleid naar de Tweede Kamer gestuurd, met daarbij gevoegd een reactie op het advies van de raden. Daarin stelt het Kabinet met belangstelling en waardering kennis genomen te hebben van het advies. Het Kabinet ziet het advies in belangrijke mate als steun voor het kabinetsstandpunt over het Groenboek. Wel wijkt dit kabinetsstandpunt op enige onderdelen af van het advies van de vier raden. Overeenkomsten met of aansluiting bij het kabinetsstandpunt is aan de orde bij de stelling dat duurzame economische en ecologische ontwikkeling de leidende gedachte van beleid ten aanzien van zeeën en oceanen zou moeten zijn, de bepleite innovatieve benadering van het maritiem beleid en beheer, waarbij rekening gehouden moet worden met economische en ecologische ontwikkeling, en het pleidooi voor een strategisch kader en meer integratie van de eigen beleidsvelden van de EU op maritiem gebied. Een aantal adviezen zal het Kabinet in het kader van de 'Kaderrichtlijn mariene strategie' oppakken. Daarbij gaat het om de uitgangspunten van duurzame economische en ecologische ontwikkeling, een ecosysteemgerichte benadering, adaptief management en hantering van het voorzorgprincipe. En om de ontwikkeling van een strategische gebiedsvisie en inzicht in samenhang tussen verschillende gebiedswaarden en functies. Een aantal adviezen neemt het Kabinet niet over. Dat betreft het advies voor meer regie en sturing door de Nederlandse overheid en door de Europese Unie ('van toelatingsplanologie naar een ontwikkelingsgerichte benadering'). Het Kabinet staat een gerichte combinatie van toelatingsplanologie en een ontwikkelingsgerichte benadering voor. Voor de maritieme ontwikkeling is een belangrijke rol weggelegd initiatieven vanuit de markt die moeten passen binnen de door de overheid aangegeven kaders.

Het pleidooi voor een Europese rol door het vaststellen van een richtlijn die regionale uitwerking en implementatie van integrale maritieme programma's op grond van het strategisch kader voorschrijft en de uitwerking van diverse sturingsinstrumenten die toepasbaar zijn bij een ontwikkelingsgerichte benadering, wijst het Kabinet af. Mede gezien de rollen en verantwoordelijkheden op verschillende functionele niveaus acht het Kabinet een Europese Richtlijn niet op zijn plaats. Niet alleen de Europese Unie maar ook regionale zeeconventies en internationale gremia hebben in het geheel van het maritieme beleidsterrein belangrijke rollen en verantwoordelijkheden. De door de raden bepleite benadering staat naar de mening van het Kabinet op gespannen voet met de, ook in het advies bepleite, aanpak volgens het principe van adaptief management.

Van uitzonderlijke en universele betekenis, advies over de Nederlandse inzet voor het Werelderfgoed

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft de Raad voor Cultuur en de Raad voor het Landelijk Gebied gevraagd te adviseren over welke erfgoederen (gebouwde monumenten, archeologische monumenten, cultuurlandschappen, natuurgebieden) in aanmerking komen voor de tentatieve lijst Werelderfgoed.

In 1972 aanvaardde de Algemene Conferentie van de UNESCO de Werelderfgoedconventie: de overeenkomst ter bescherming van het wereld cultureel en natuurlijk erfgoed. Het meest in het oog springende onderdeel van deze internationale overeenkomst is de mogelijkheid om cultureel en natuurlijk erfgoed van *outstanding universal value* voor te dragen voor plaatsing op de Lijst van het Werelderfgoed van UNESCO. Om voordrachten te kunnen doen voor plaatsing op de Werelderfgoedlijst stellen *state parties* eerst tentatieve lijsten op. Nederland heeft in 1994 en 1995 twee afzonderlijke lijsten vastgesteld voor archeologisch erfgoed en gebouwde monumenten. Voor natuurlijk erfgoed is nog geen tentatieve lijst vastgesteld. Bij de herziening van de tentatieve lijst is het van belang ook het natuurlijk erfgoed van Nederland in de afwegingen te betrekken. In het gezamenlijk advies 'Van uitzonderlijke en universele betekenis' concluderen beide raden ook dat Nederland zich terughoudend dient op te stellen bij het voordragen van cultureel erfgoed voor de Werelderfgoedlijst. Dan blijft er voldoende ruimte over voor het werelderfgoed in niet-westerse landen dat nog onvoldoende wordt beschermd. Ook zou Nederland de plaatsing van monumenten, cultuurlandschappen en natuurgebieden uit niet-westerse landen actief moeten ondersteunen. Ondersteuning van de nominatie van *natural sites* in niet-westerse landen zou meer prioriteit moeten krijgen, bijvoorbeeld voor natuurlijk erfgoed dat via vogelroutes in verbinding staat met Nederlandse (*mixed*) sites. De adviesraden pleiten er voor om het Netherlands Funds-in-Trust ook na 2008 te continueren. Het rijk dient zijn eindverantwoordelijkheid te nemen voor het beheer en instandhouding van werelderfgoed binnen de Nederlandse territoriale grenzen. Naast een structurele financieringsgarantie, zouden waar mogelijk ook incidenteel voor monumentenzorg beschikbaar gestelde middelen ingezet moeten worden om financiële knelpunten in het beheer van werelderfgoed op te lossen.

Het advies is op 10 mei 2007 aangeboden aan ministers Plasterk (OCW) en Verburg (LNV).

12. Ruimte geven waar dat mogelijk is en ingrijpen waar dat nodig is

De overheid borgt publieke belangen en staat garant voor het realiseren van maatschappelijke doelen. In de praktijk wordt deze bestuursfilosofie echter niet altijd waargemaakt. Overheden op alle niveaus richten zich sterk op het scheppen van condities die anderen in staat stellen doelen te realiseren. Maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven worden daartoe versterkt, vaak op punten waar ze al sterk in zijn. Ook worden veel verantwoordelijkheden gelegd bij decentrale overheden.

De overheid hoort echter ook oog te hebben voor het hieraan verbonden risico dat sectorale en lokale belangen de overhand krijgen. Wanneer een dergelijke situatie dreigt, moet de overheid bestuurlijke moed durven tonen door in te grijpen en het publieke belang veilig te stellen, ook ten koste van de belangen van andere partijen. De overheid moet dan haar meerwaarde bewijzen door doelen voor te schrijven, zo nodig als 'ondernemende overheid' zelf aan die doelen te werken en ervoor te zorgen dat de aan die doelen verbonden resultaten metterdaad worden 'geleverd'. Het gaat daarbij om anticiperen en voorkómen – niet om reageren en herstellen.

Op dit punt schiet de overheid nog te vaak tekort. Sturen en loslaten zijn niet in balans. Over sturen - en zeker over centrale sturing - hangt een taboe waardoor de borgende rol van de overheid onvoldoende uit de verf komt. Het 'decentraal wat kan' is op krachtige wijze inhoud gegeven maar het 'centraal wat moet' niet.

Discussies bij dit thema gaan over de legitimiteit van directe overheidsbemoediging, de doorzettingsmacht van de overheid en de mate waarin andere partijen belemmerd mogen worden in hun activiteiten en de regeldichtheid.

Voor de raad is uitgangspunt dat de overheid ruimte geeft aan de samenleving maar ook zo nodig haar verantwoordelijkheid voor het landelijk gebied waarmaakt door krachtige sturing.

adviezen 2007

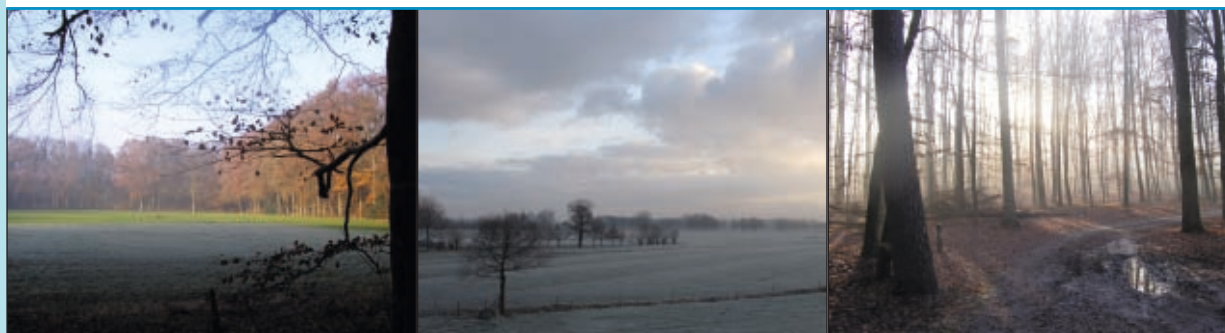
hoofdstuk 2

Reactie

Op 15 augustus 2007 onderschreef de minister van Cultuur, Onderwijs en Wetenschap mede namens de minister van LNV, het belang van de door de raden geformuleerde ambities. In het streven naar een evenwichtige en geloofwaardige Lijst van Werelderfgoed vinden de ministers ook na 2007 een terughoudend Nederlands nominatiebeleid gepast. Dit betekent dat bij herziening van de Voorlopige Lijst uitgegaan wordt van een bescheiden aantal en tempo van toekomstige Nederlandse voordrachten.

In het streven naar een stimuleren van respect en bescherming (internationaal) is de intentie de ondersteuning van het Netherlands Funds in Trust voort te zetten. Daarover wordt in 2008 een besluit genomen. OCW en LNV zullen bezien of de ondersteuning van projecten op het gebied van natuurlijk erfgoed en mixed sites door het Netherlands Funds in Trust kan worden versterkt. Eind 2007 zullen de ministers bezien of heroverweging van het beleid voor het Nederlandse werelderfgoed nodig is, aan de hand van onderzoek naar aard en omvang van de (financiële) knelpunten in de uitvoering van het binnenlandse werelderfgoedbeleid.

De ministers onderschrijven het advies van de raden om zowel de herziening van de Tentatieve Lijst als individuele voordrachten zorgvuldig en transparant uit te voeren. De komende tijd gaan de ministers werken aan een nominatiebeleid dat aansluit op de global strategy. Dit betekent onder meer dat bij nieuwe voordrachten draagvlak en samenwerking van groot belang zijn en dat ingezet wordt op een beperkte omvang van de Voorlopige lijst. Bij de herziening zal bijzondere aandacht uitgaan naar natuurlijk erfgoed en mixed sites, naar het erfgoed op de Nederlandse Antillen en Aruba en naar de mogelijkheid van serial en transboundary voordrachten. De ministers zullen zich nader beraden op de door de raden voorgestelde herzieningsprocedure. Daarbij is het met name de vraag of een bottom-up procedure in het licht van de gewenste terughoudendheid passend is. De herziene Voorlopige Lijst van het Werelderfgoed willen de ministers uiterlijk in 2009 vaststellen.

Extra inzet voor de Zuidvleugel!, advies over het programma Zuidvleugel

De Raad voor het Landelijk Gebied, de VROMraad en de Raad voor Verkeer en Waterstaat hebben op 19 maart 2007 een gezamenlijk briefadvies over het Zuidvleugelprogramma en de bijbehorende Zuidvleugelbrief aangeboden aan minister Cramer van VROM. Het programma Zuidvleugel is één van de vier gebiedsgerichte programma's die in het kader van de Uitvoeringsagenda Nota Ruimte zijn ingesteld en heeft betrekking op het zuidelijk deel van de Randstad. Doel van de programma's is te zorgen voor coördinatie van de rijksinbreng, versnelling van de besluitvorming en versterking van de interne samenhang binnen de programma's. De drie raden constateren in hun advies dat de projecten uit het bestaande rijksprogramma voor de Zuidvleugel met voorrang moeten worden uitgevoerd. Het voorgenomen beleid is onvoldoende: extra investeringen zijn noodzakelijk voor de verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving, de sociaal-economische structuur en de bereikbaarheid van de Zuidvleugel. Ook is extra aandacht nodig voor de zwakkere gebieden: het zuidelijk deel van Rotterdam en de Drechtsteden. De Zuidvleugel ontbeert op dit moment de benodigde bestuurlijke slagkracht en doorzettingsmacht. Marktpartijen participeren nog onvoldoende.

Reactie

In oktober 2007 is het Programma Randstad Urgentie uitgebracht door minister Eurlings van Verkeer en Waterstaat en tevens de coördinerend minister voor de Randstad. Daarin wordt aangegeven dat het programma Randstad Urgent voor het advies over onder meer het programma Zuidvleugel te beschouwen is als de reactie van het kabinet.

13. Handelen vanuit Europese context

Europese ontwikkelingen bepalen in sterke mate de toekomst van het landelijk gebied. Bij onze oordeelsvorming over het landelijk gebied zijn Nederlandse belangen richtsnoer, maar speelt de Europese en mondiale context altijd mee. Daarnaast is 'Europa' ook een overheid, met belangrijke invloed op de door Nederland te maken keuzen.

Nederlandse belangen en verantwoordelijkheden zijn op nationale, maar ook op bovennationale schaal te realiseren. De internationale context is complex, en de afwegingen zijn dat evenzeer. In het landbouwbeleid gaat het bijvoorbeeld om afwegingen tussen het economisch belang van de landbouw in Nederland en het stimuleren van concurrerende landbouw in andere Europese landen. In het natuurbeleid moet in een niet minder complex krachtenveld worden gekozen tussen beschermen van flora en fauna op eigen bodem en vertrouwen op bescherming in gebieden buiten Nederland.

De complexiteit wordt nog verhoogd door de diversiteit van de afwegingen. Het gaat bijvoorbeeld om de efficiëntie van beleid, de wenselijkheid van zelfbinding via Europese afspraken en de mogelijkheden om zulke afspraken te handhaven, maar ook om het streven naar gelijke economische kansen en het vasthouden van eigen sociale en culturele verworvenheden.

Discussies bij dit thema gaan over het realiseren van nationale belangen in de Europese context, het belang en de rol van de Europese Unie en de afstemming tussen nationale en Europese regelgeving.

Voor de raad is uitgangspunt dat ontwikkelingen in het landelijk gebied worden beoordeeld in hun Europese context.

werkprogramma 2008

3

werkprogramma 2008

hoofdstuk 3

Dynamiek

De raad wil zijn rol een betekenisvolle rol laten zijn en streeft naar een brede doorwerking van zijn adviezen zowel binnen het ministerie van LNV, als daarbuiten en naar een rechtstreekse advisering aan de Tweede Kamer. Ook in 2008 is er ruimte voor de provincies voor het vragen van advies aan de raad. Dit hangt samen met de verschuivende verantwoordelijkheden door de invoering van de Wet Inrichting Landelijk Gebied. Het werkprogramma heeft een dynamisch karakter. Tussentijdse adviesvragen, impulsen uit de werkgroep 'strategisch agenderen', discussiebijeenkomsten, werkgroepbijeenkomsten en werkbezoeken hebben invloed op de prioritering en scope van adviezen. De raad brengt naast gevraagd advies ook ongevraagd advies uit. Dit betreft vaak een kort signalerend advies dat inspeelt op de actualiteit. De raad reserveert hiervoor expliciet ruimte in zijn werkprogramma.

Totstandkoming

De raad heeft een aantal uitgangspunten geformuleerd om tot het werkprogramma de komen. Kernbegrippen zijn politieke relevantie van de vraag en van het advies (scherpte), selectiviteit in de keuze van onderwerpen, het adresseren van dilemma's, concreet zijn en helder willen communiceren zowel bij de totstandkoming van het advies als bij de presentatie van de adviezen. De raad wil vooral geen dubbel werk doen, niet met wat het departement zelf kan en evenmin met wat andere instellingen (onderzoek, planbureaus) beter kunnen. De raad wil ook de vraag achter de vraag adresseren en ingaan op de machtsaspecten die in en rond het landelijk gebied spelen.

Op grond van deze uitgangspunten hanteert de raad de volgende criteria voor de keuze van onderwerpen

- evenwichtige verdeling over de labels van het ministerie van LNV (groen ondernemen, veilig voedsel, vertrouwd platteland en vitale natuur);
- diversiteit in herkomst van de adviesvragen (LNV, andere departementen, provincies, Tweede Kamer en de raad zelf);
- balans in vraagstukken gericht op de actualiteit en in strategisch gerichte vraagstukken op de lange termijn;
- diversiteit in type advies (agenderend, conceptueel, instrumenteel, politiek strategisch);
- diversiteit in presentatie (briefadvies, debat, adviesrapport, artikelen, foto's en doorwerking via de netwerken van de raadsleden);
- waar nodig (integraliteit) samenwerken met andere adviesraden.

Elk jaar stelt de minister van LNV in samenspraak met de raad het werkprogramma vast en biedt het programma in het najaar aan de Tweede Kamer aan.

Adviesonderwerpen 2008

Uitgebrachte adviezen in 2008

De raad heeft in 2008 de volgende adviezen afgerond:

- ◆ De mythologie van onteigening, advies op eigen initiatief van de raad over de inzet van onteigening voor de realisatie van de ecologische Hoofdstructuur (januari 2008).
- ◆ Kaders zo helder als water, advies over de rijksrol bij zoetwatervoorziening voor de landbouw in de verziltende Delta (februari 2008).
- ◆ Verbinden en verknopen, advies over integrale langetermijnvisie Randstad 2040 (maart 2008).
- ◆ Het megabedrijf gewogen, advies aan de Tweede Kamer over megabedrijven in de intensieve veehouderij (maart 2008).

Deze adviezen, voortkomend uit het werkprogramma 2007, staan beschreven in hoofdstuk 2.

Lopende adviezen 2008

- ◆ Rond de tafel, advies over en voor voedselkwaliteit (mei 2008)
- ◆ Energie van eigen bodem, advies over regionale kansen voor biomassa (juni 2008)
- ◆ Groen opgroeien, advies over meersamenhang in groen jeugdbeleid (juni 2008)
- ◆ Ondernemend in het groen, advies over de rol van het privaat initiatief bij groen ontwikkeling in landelijk en stedelijk gebied (verschijnt halverwege 2008)
- ◆ Multiculturaliteit, leefstijlen en demografische ontwikkelingen en het platteland
- ◆ De betekenis van klimaatverandering voor natuur
- ◆ Benutten van private betrokkenheid en private financiering bij natuur en landschap
- ◆ Diertransport en dierenwelzijn
- ◆ Eiwittransitie

Rond de tafel, advies over en voor voedselkwaliteit

Bij de installering van de nieuwe raadsleden in 2006 heeft het ministerie van LNV de Raad voor het Landelijk Gebied gevraagd om ook over het beleidsterrein 'voedselkwaliteit' adviseren. Als de start van het adviestraject heeft de raad tien essayisten uit verschillende hoeken van de samenleving gevraagd een stuk te schrijven. Analyse van deze essays vormt een belangrijke basis voor het advies. In een 'diner pensant' is deze analyse met essayschrijvers bediscussieerd. Op basis hiervan heeft de raad aandachtspunten voor beleid geformuleerd.

Ons voedsel kent een enorme diversiteit en is nog nooit zo veilig geweest. Toch is er veel maatschappelijk debat over voedsel. Bijvoorbeeld over duurzame productiewijzen of fair trade. Ook overgewicht en obesitas zijn punten van discussie; beide hebben grote maatschappelijke gevolgen. Een ander probleem is dat voedsel niet meer zichtbaar is voor mensen. Men weet nauwelijks nog waar de melk of groente vandaan komt. Tenslotte zijn er berichten over inflatie als gevolg van stijgende voedselprijzen. "Hebben we nog genoeg te eten in tijden van crisis of bij calamiteiten in de energievoorziening?" Dit is geen absurde vraag meer. Kortom, voedselkwaliteit is een veelvormig beleidsterrein.

Het is lastig om een definitie van voedselkwaliteit te geven. Met voedselkwaliteit hangen allerlei waarden, functies, behoeften en voorkeuren samen, zoals duurzame productiewijzen, gezondheid, landschap, smaak, authenticiteit, etc. Burgers bepalen zelf wat voedselkwaliteit is en dat kan morgen anders zijn dan vandaag. Voedselkwaliteit is in feite een wisselwerking tussen voedsel enerzijds en individuele mensen anderzijds en kent van beide kanten een enorme diversiteit. Het gaat bijvoorbeeld om productie binnen grootschalige, kleinschalige, regionale, mondiale of stadslandbouw of om consumptie via supermarkten, boerenmarkten, speciaalzaken, wereldmarkt of regionale markten. Deze diversiteit vindt de raad heel waardevol. Burgers spelen een sleutelrol om diversiteit te behouden. Zij kunnen immers hun voedsel elders kopen als het hen niet bevalt of zich uitspreken via de media of de politiek. Een voorwaarde is wel dat burgers geïnformeerd zijn over de kwaliteit en herkomst van het voedsel.

Planning

De raad heeft het advies in mei 2008 uitgebracht.

werkprogramma 2008

hoofdstuk 3

Energie van eigen bodem, advies over regionale kansen voor biomassa

Het ministerie van LNV heeft de Raad voor het Landelijk Gebied advies gevraagd over de kansen en bedreigingen van biomassa voor de agrosector op regionaal niveau. Er is veel maatschappelijke discussie over biomassa. De discussie betreft onder meer de al dan niet zinvolle bijdrage van biomassa aan de energie en klimaatdoelstellingen, de toenemende concurrentie tussen voedsel en energie en de daadwerkelijke duurzaamheid van de productie, met name in ontwikkelingslanden. De raad kijkt naar biomassa vanuit het perspectief van duurzaamheid en kwaliteit van het landelijk gebied in Nederland. Biomassa betreft organisch materiaal uit de landbouw en natuur en is als zodanig al eeuwen oud. Hetzelfde organisch materiaal is naast *fuel* vaak ook toepasbaar als *food* of *feed* maar ook als bouwmaterialen of papier.

Bij biomassa komen de sectoren energie, landbouw en natuur zichtbaar samen in het landelijk gebied. Om ontwikkelingen daadwerkelijk vorm te geven zijn initiatiefnemers aan zet. Zij hebben te maken met zowel markt- als overheidsgestuurde ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen zijn niet van elkaar los te koppelen. Ook regionale ontwikkelingen zijn niet los te zien van de enorme internationale dynamiek op dit terrein.

De raad verkent en analyseert effecten van beleid op ontwikkelingen in het landelijk gebied en heeft met diverse deskundigen gesprekken gevoerd. Ook heeft de raad een discussie met initiatiefnemers georganiseerd om kansen en belemmeringen in beeld te krijgen. Studenten van Hogeschool Van Hall-Larenstein hebben de situatie in de provincie Drenthe voor de raad in beeld gebracht. De raad stemt zijn advies af met de Algemene Energie Raad, de Raad voor de Wadden, de Raad voor Milieu en Natuur Onderzoek en de Adviesraad Gevaarlijke Stoffen. Ook vindt overleg plaats met collegaraden binnen de het netwerk van European Environmental and Sustainable Development Advisory Councils (EEAC).

Planning

Het advies wordt uitgebracht in juni 2008.

Groen opgroeien, advies over meer samenhang in groen jeugdbeleid

Groen opgroeien is een ongevraagd advies. In 2006 werd in de Tweede Kamer aan de toenmalige minister Veerman een aantal vragen gesteld over de (vermeende) sterke afname van de betrokkenheid van jongeren bij natuur. De raad heeft dit signaal opgepakt en is in 2007 gestart met een inventarisatie van alle ontwikkelingen rondom dit thema.

De raad constateert dat jongeren steeds minder in contact komen met de natuur. Daarbij gaat het niet alleen om het bezoeken van natuurterreinen of lidmaatschappen van natuurorganisaties. Het betreft ook kennis van voedsel (kwaliteit), interesse voor landschappen, het doen van vrijwilligerswerk in groene omgevingen en de beleving van de groene omgeving. De raad meent dat het van maatschappelijk en individueel belang is dat 'groen' een structureel onderdeel is voor een verantwoorde leefwijze van jongeren. In dit advies wil de raad aangeven hoe dit kan worden gerealiseerd en welke partijen daarbij een rol spelen.

Om het onderwerp vanuit verschillende perspectieven te kunnen belichten, zal dit advies in een aantal producten onder de aandacht worden gebracht. Het advies is gericht op de ministers die jeugd in hun portefeuille hebben, wethouders van 'verstedelijkte' gemeenten, het onderwijs en maatschappelijke organisaties die betrokken zijn bij natuur, landschap en voedsel. Op dit moment is een bureau voor landschapsarchitecten bezig met het ontwikkelen van concepten voor de groene herinrichting van prachtwijken. De raad is tevens gestart met de productie van een film over burgerinitiatieven die gericht zijn op het versterken van betrokkenheid van kinderen bij voeding. De raad richt zich in deze film met name op de faal- en slaagfactoren van dergelijke initiatieven. In een eerder stadium heeft de raad gesprekken gevoerd met (sleutel)personen die vanuit hun werk of interesse betrokken zijn bij het in contact brengen van jongeren met natuur.

Planning

De raad biedt in juni 2008 zijn advies aan de minister van LNV aan. In september maakt het advies deel uit van bijeenkomsten van Kindvriendelijke steden en in november wordt het advies gepresenteerd op een internationaal symposium van Jantje Beton.

werkprogramma 2008

hoofdstuk 3

Ondernemend in het groen

Er zijn talrijke rapporten en onderzoeken waaruit blijkt dat de waarde van groen algemeen wordt onderschreven en dat er goede plannen zijn voor uitbreiding en bescherming van natuur en landschap. Uit de analyses en onderzoeksrapporten blijkt echter keer op keer dat de realisatie van groen achterblijft bij de ambities. Het gaat niet goed. De oorzaken worden algemeen onderkend en zijn vele malen benoemd. De lage prioriteit van groen op de politieke agenda en geringe opbrengstpotentie van groen zijn hierin steeds terugkerende elementen.

Maar gaat het nu echt allemaal zo slecht rondom de ontwikkeling van groen? Deze vraag moet ontkennend worden beantwoord. De Raad voor het Landelijk Gebied is op eigen initiatief op zoek gegaan naar voorbeelden van succesvolle arrangementen voor de ontwikkeling en/of het beheer van groen in de woonomgeving. En al snel blijkt dat er veel goede voorbeelden te vinden zijn. In de praktijk blijkt dat groen juist wél succesvol tot stand kan komen met inbreng van private partijen en betrokkenheid van burgers. Het kan dus wel, maar hoe dan? Wat zijn de arrangementen die zich in de praktijk hebben bewezen of op het punt staan zich te gaan bewijzen?

Eind 2007 is in opdracht van de raad een voorstudie uitgevoerd naar private betrokkenheid bij het realiseren van groene ambities. De voorstudie heeft geresulteerd in een rapport waarin onder meer een aantal succesvolle arrangementen in de vorm van cases zijn uitgewerkt. Vervolgens is een bijeenkomst met een aantal private partijen over deze thematiek georganiseerd. Op basis van de resultaten van de voorstudie en de bijeenkomst met private partijen stelt de raad een advies op.

Planning

Het advies verschijnt halverwege 2008.

Multiculturaliteit, leefstijlen en demografische ontwikkelingen en het platteland

De beleidsdiscussie over de multiculturele samenleving richt zich met name op het stedelijke milieu. Aan deze discussie zitten twee kanten. Enerzijds wordt - ook in het kabinetsbeleidsprogramma - de nadruk gelegd op meedoen in de samenleving (onder meer via arbeid), anderzijds is de toenemende multiculturaliteit van invloed op voedselpatronen, ruimtegebruik en recreatiebehoeften.

Uit verschillende trajecten is gebleken dat de groene omgeving een rol kan spelen in het integratiedebat. Daarnaast is het verbinden van nieuwe generaties burgers van allochtone afkomst met het Nederlandse platteland van belang voor draagvlak voor het Nederlandse natuur- en landschapsbeleid. Maar ook in termen van het bieden van arbeids- en stageplaatsen in de groene sector zou het platteland een rol kunnen spelen. De Raad voor het Landelijk Gebied is gevraagd een structurele analyse te plegen naar de mogelijke betekenis van het platteland in relatie tot multiculturaliteit.

De Raad voor het Landelijk Gebied zal verkennen welke 'voertuigen' in het LNV domein geschikt zijn om de integratie mee te dienen. De centrale vraag is welke interventies denkbaar zijn om allochtonen beter tot hun recht te laten komen in het LNV domein. De focus zal liggen op arbeidsperspectieven in de groene sector (met name de voedselketen) en op vraag en aanbod in het groene onderwijs.

Daarnaast is de raad gevraagd de demografische ontwikkelingen als vergrijzing, ontgroening, krimp en nieuwe leefstijlen te verkennen op de relatie mens en natuur; mens en voedsel; stad en land. Ook de invloed van de verdere digitalisering van de samenleving en de mogelijkheden het platteland via nieuwe media te leren kennen en te beleven, worden in beschouwing genomen.

Planning

Het advies verschijnt in de tweede helft van 2008.

werkprogramma 2008

hoofdstuk 3

De betekenis van klimaatverandering voor natuur

Voor LNV zijn de onderwerpen water voor natuur en landbouw; het klimaatbestendig maken van de natuur binnen en buiten de EHS en wonen en werken op het water (o.a. IJsselmeer, glastuinbouw) belangrijke issues in relatie tot de klimaatsverandering. De Raad voor het Landelijk Gebied is gevraagd de betekenis van de klimaatsverandering op natuur nader uit te werken en aanbevelingen te doen voor aanpassing van het beleid. Bij dit onderwerp kan de raad verschil maken door een risicovolle discussie aan te gaan over een onderwerp dat niet benoemd mag worden: er is geen maatschappelijk debat over de natuurkwaliteit die nog geborgd kan worden bij veranderend klimaat.

Benutten van private betrokkenheid en private financiering bij natuur en landschap

De waarde van de aarde. Een groeiende groep mensen voelt zich op een of andere manier verbonden met natuur en landschap. Deze verbondenheid wordt veelal beschreven in termen van spiritualiteit. Zie onder meer de recente publicatie 'Binnenruimte-Buitenruimte' van Gaston Remmers; het IVN initiatief rondom 'Het nieuwe natuurbeleven' en de vele coachingstrajecten die in relatie tot natuurbeleving worden aangeboden. Naast spirituele waarden kan ook gesproken worden van een nieuwe manier van 'vermarkten' van natuur en landschap.

Op overheidsniveau is echter nog nauwelijks aandacht voor deze 'zachte' waarden als mogelijke basis voor economische ontwikkeling en eventueel voor beleid. De raad is gevraagd dit fenomeen nader te verkennen mede in relatie tot overheidsinspanningen gericht op het vergroten van de betrokkenheid van burgers bij natuur en landschap.

Nieuwe financieringsarrangementen. Ook tekent zich de laatste tijd een ander interessante ontwikkeling af: burgers en bedrijven tonen hun betrokkenheid bij hun leefomgeving door zich financieel te verbinden in lokale gemeenschaps- of gebiedsfondsen, of via andere creatieve financiële constructies zoals een streekrekening. Soms zijn overheden hierin partij, maar vaak ook niet. De Raad voor het Landelijk Gebied is gevraagd de potenties van een dergelijke ontwikkeling te onderzoeken en aanbevelingen te doen voor een eventuele overheidsrol in deze.

werkprogramma 2008

hoofdstuk 3

Diertransport en dierenwelzijn

De raad is gestart met de verkenning van dit onderwerp en onderzoekt de dilemma's, het relevante krachtenveld, voor welke partijen het advies relevant is en waar de raad verschil kan maken.

Eiwittransitie

Het ministerie van LNV heeft de raad advies gevraagd over haalbaarheid en wenselijkheid van een 'eiwittransitie'. Onder regie van het ministerie van AZ is het ministerie van LNV samen met de ministeries van VROM en OS gestart met het project 'biodiversiteit, voedsel en vlees'. De wereldwijd toenemende vleesconsumptie doet een groot beslag op natuurlijke hulpbronnen als land, water en energie. Een verschuiving van de consumptie van dierlijk naar plantaardig eiwit zou grote voordelen kunnen hebben. Stimulering van duurzame eiwitketens kan ook economisch interessant zijn.

De belangrijkste vragen voor de raad zijn:

- ◆ in hoeverre is hier sprake van een probleem dat om overheidshandelen vraagt?
- ◆ indien dit zo is, waar liggen aangrijpingspunten voor de overheid?

A close-up photograph of a plant branch covered in numerous small, green, unopened flower buds. The buds are arranged in clusters along the stem. The lighting is soft, highlighting the texture of the buds. A large, semi-transparent number '3' is overlaid on the right side of the image.

bijlagen

samenstelling raad

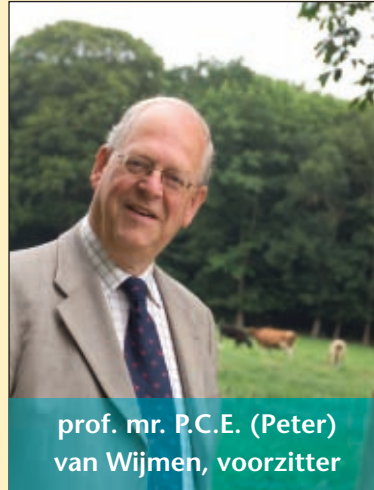
bijlage 1

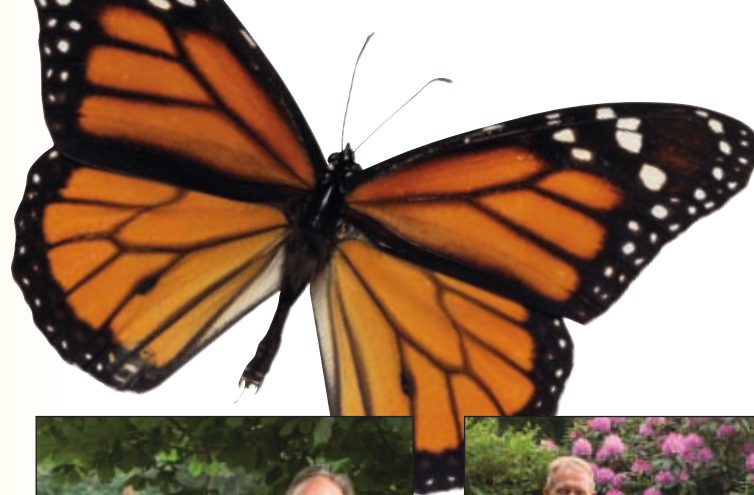
Samenstelling raad en bureau van de raad

Raad 2007

De Raad voor het Landelijk Gebied bestaat uit 10 leden en een voorzitter. Zij zijn - conform de richtlijnen van de wet - onafhankelijk en benoemd op basis van hun deskundigheid op het werkerrein waarvoor de raad is ingesteld, alsmede hun maatschappelijke kennis en ervaring.

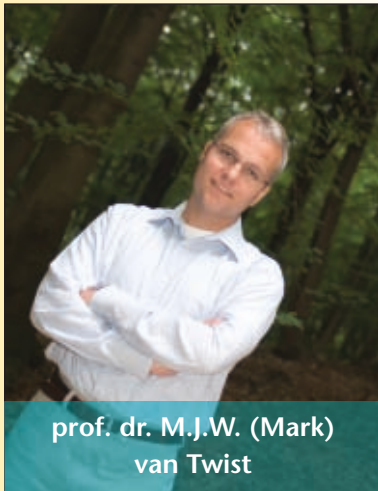
dr. M.C. (Marijke)
van Schendelen

dr. ir. H.J. (Huib) Silvis

F. (Frans) Tielrooij

prof. dr. M.J.W. (Mark)
van Twist

drs. C.J.G.M. (Kees Jan)
de Vet

Bureau van de raad 2007

Algemeen secretaris en hoofd van het bureau

- ir. H. (Herma) de Wilde

Projectleiders

- drs. E.A. (Agneta) Andersson
- ir. G. (Gert) van der Bijl,
vanaf 1 december 2006
- dr. R. (Renze) Brouwer
- ir. A. (Anne) Bruinsma
- dr. B.H. (Bas) van Leeuwen
- drs. P. (Paul) Levelink
- ir. C.A. (Karin) Olsthoorn

Projectmedewerker

- ing. A.J. (Auke) Vogelzang
tot 30 juni 2007

Communicatie

- M. (Miep) Eisner
- ir. J.B. (Jelle) Maas

Bedrijfsvoering

- J.N. (Jenny) Dam
- J.P. (Judith) de Jesus
- J.I. (Jeannette) Seleky

Stagiair

- Balasz Gargyan, C.A.H. Dronten

publicaties 2007-2008

bijlage 2

Publicaties 2008

RLG 08/08 (juni 2008)

Groen opgroeien

Advies over meer samenhang in groen jeugdbeleid

RLG 08/07 (juni 2008)

Energie van eigen bodem

Advies over regionale kansen voor biomassa

RLG 08/06 (mei 2008)

Rond de tafel

Advies voor en over voedselkwaliteit

RLG 08/05 (maart 2008)

Verbinden & verknopen

Advies over integrale langetermijnvisie

Randstad 2040

RLG 08/04 (maart 2008)

Kaders zo helder als water

Advies over de rijksrol bij de zoetwatervoorziening voor de landbouw in de verziltende Delta

RLG 08/03 (februari 2008)

Het megabedrijf gewogen

Advies over megabedrijven in de intensieve veehouderij

RLG 08/02 (februari 2008)

Globalisation, Land use change and the common agricultural policy

Activity report 2007

RLG 08/01 (januari 2008)

De mythologie van onteigening

Advies over de inzet van onteigening voor de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur

Publicaties 2007

RLG 07/01 (november 2007)

Publieke belangen centraal

Advies over de toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

RLG 07/08 (oktober 2007)

Gezondheid en natuur verbinden

Beleidsadvies over het inzetten van natuur voor gezondheid

RLG 07/07 (september 2007)

Samen of apart

Advies over de wenselijkheid van een Agrarische Hoofdstructuur op rijksniveau

RLG 07/06

Jaarverslag 2006 en voortgang werkprogramma 2007

RLG 07/05 (juni 2007)

Achter open deuren

Advies over de provinciale regierol bij gebiedsontwikkeling

RLG 07/04 (mei 2007)

Van uitzonderlijke en universele betekenis

Advies over de Nederlandse inzet voor het Werelderfgoed

RLG 07/03 (april 2007)

Duurzame ontwikkeling van het potentieel van de zee

Advies over het geïntegreerd maritiem beleid in Europa en Nederland

RLG 07/02 (maart 2007)

Extra inzet voor de Zuidvleugel

Advies over het Nota Ruimte - programma voor de Zuidvleugel van de Randstad

RLG 07/01 (maart 2007)

Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid: Bedrijfstoelagen

Advies over het systeem van bedrijfstoelagen

Raad voor het Landelijk Gebied

Postbus 1331, 3500 BH Utrecht

telefoon: (030) 2307870, fax: (030) 2310672

e-mail: raad.landelijk.gebied@minlnv.nl, website: www.rlg.nl

Publicatie RLG 08/09 juni 2008

Grafisch ontwerp Ellen Bakker - ellendesign.nl - Utrecht

Drukwerk Zuidam-Uithof - Utrecht

Foto's

Pagina 5	Portretfoto: Petra van Schaik
Pagina 8	Dijkje: Erwin Zijlstra
Pagina 13	Foto kraanwagentje: illustratie Fiep Westendorp © illustre bv Fiep Westendorp illustrations
Pagina 13	Boston, Boerenmarkt: Atty Bruins
Pagina 14	New York, Central Park: Herma de Wilde, RLG
Pagina 15	Ontwerp boekenlegger: Geerars Communicatie
Pagina 18	Ontwerp Activity Report: Geerars Communicatie
Pagina 20	Boerderij: Olde Loohuis/Meulenkamp, Alterra
Pagina 22	Hazerswoude: Bosch Slabbers
Pagina 25	Berekening: De Beeldkuil
Pagina 26	Illustratie: Beeldleveranciers
Pagina 27	Knotwilgen: Paul Levelink, RLG
Pagina 31	Buiten spelen: Melchert Meijer zu Schlochtern
Pagina 32	Boerderij naast nieuwbouwwijk: Hans Sas
Pagina 34	Ontwerp: Geerars communicatie
Pagina 35	Kust van Texel: Jelle Maas, RLG
Pagina 37	Waddenzee: De Beeldkuil
Pagina 45	Waspeen: bvBeeld
Pagina 46	Biomassacentrale: Reinout van den Bergh/HH
Pagina 47	Buiten spelen: Marjola Maas
Pagina 48	Industrieterrein Beverkoog: VSM, Alkmaar
Pagina 49	Smaakles: WFA
Pagina 52	Koeien op transport: De Beeldkuil
Pagina 54/55	Portretfoto's Petra van Schaik
Bloemenfoto's	Ellen Bakker

De Raad voor het Landelijk Gebied adviseert de regering en de beide Kamers van de Staten-Generaal op hoofdlijnen van beleid. De raad richt zich op strategische adviezen op de lange- en middellange termijn en incidenteel op actuele zaken op korte termijn. Het werkterrein betreft het hele beleidsveld van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

De Raad voor het Landelijk Gebied (RLG) is per 1 januari 1997 ingesteld bij wet en op 28 januari 1997 officieel geïnstalleerd door de minister van Landbouw, Natuur en Visserij.

De adviesopdracht van de Raad voor het Landelijk Gebied luidt als volgt:

"De regering en de beide kamers der Staten-Generaal adviseren over strategische beleidsvraagstukken ten aanzien van de functies landbouw, natuur, bos en landschap, openluchtrecreatie en visserij van het landelijk gebied, alsmede strategische vraagstukken die verband houden met dan wel van invloed zijn op die functies, al dan niet in onderlinge samenhang."